

14de vergadering: Vaste commissie voor Justitie*

Woensdag 18 november 1987

Aanvang 19.00 uur

Voorzitter: Joekes

Aanwezig zijn 7 leden der Kamer, te weten:

Joekes, Van der Burg, Schutte, Korthals, Wolffensperger, Swildens-Rozendaal en Van den Berg,

en minister Korthals Altes, minister van Justitie, die vergezeld is van enige ambtenaren.

Aan de orde is de behandeling van het wetsvoorstel **Invoeringswet Boeken 3, 5 en 6 Nieuw BW, zesde gedeelte, bevattende de aanpassing van de Boeken 1 en 2 van het Burgerlijk Wetboek (17725).**

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De heer **Van der Burg** (CDA): Voorzitter! In 1970 trad Boek 1 van het Nieuw Burgerlijk Wetboek in werking. Het personen- en familie-recht was daarmee in een nieuwe jas gestoken. In 1976 volgde Boek 2, betreffende rechtspersonen, een boek dat het Burgerlijk Wetboek van 1838 niet bevatte en dat een nieuwe impuls gegeven heeft aan de ontwikkeling van een jonge loot in het privaatrecht: het rechtspersonen recht, dat sindsdien door Brusselse richtlijnen en binnenlandse bestrijding van misbruik sterk in beweging is gebleven. Vandaag wil de CDA-fractie nog aandacht schenken aan bepaalde aspecten van de Invoeringswet betreffende de Boeken 1 en 2 van het Burgerlijk Wetboek.

Allereerst, Voorzitter, een woord van dank aan de regeringscommissa-

ris en ook aan de heren De Die en Koning, alsmede aan de bijzonder griffier.

Voorzitter! Het is niet alleen een technische wijziging, die de minister zo kort na de invoerig van de Boeken 1 en 2 voorstelt, maar ook op een aantal punten een inhoudelijke. Daarnaast vragen de aandacht van de CDA-fractie een aantal kwesties die nog niet in het schriftelijke verkeer met de minister aan de orde zijn gesteld.

Voorzitter! Allereerst een paar opmerkingen over Boek 1, handelen- de over het personen- en familie- recht. De CDA-fractie zoekt naar mogelijkheden om op te treden tegen schijnhuwelijken en schijnmerkningen, die een rol spelen in de internationale vrouwenhandel ten einde buitenlandse vrouwen tegen hun zin in de prostitutie te doen belanden. Naar aanleiding van mondelinge en schriftelijke vragen mijnerzijds is de Permanente Adviescommissie voor de Burgerlijke Stand gehoord. Mijn vraag is nu, of de minister nu in staat is zijn standpunt te geven naar aanleiding van het verkregen advies ter zake van de positie van de ambtenaren van de burgerlijke stand. Heeft de minister via zijn collega van Antilliaanse Zaken reeds contact gehad met zijn collega's van de Nederlandse Antillen en Aruba, betreffende de schijn- kenningspraktijk aldaar? Wat zijn de resultaten van dit contact?

Een geheel ander punt, Voorzitter, dat de CDA-fractie nog niet helemaal helder acht, is het begrip "gift" van artikel 88, lid 1, onder b. Voor de praktijk is van groot belang het antwoord op de volgende vraag: valt de aanwijzing van een herroepelijke begunstiging op basis van een levensverzekering onder de werking van dit artikel? Teruggekeerd naar

het onderwerp van mijn proefschrift te Nijmegen uit 1971, "Begunstiging bij levensverzekeringen. Enige civielrechtelijke beschouwingen", meen ik namens de CDA-fractie te moeten stellen dat een herroepelijke begunstiging géén recht op de verzekerde som geeft, doch slechts een voorwaardelijke verwachting schept. Dit betekent naar mijn oordeel dat de aanwijzing van een herroepelijke begunstiging niet valt onder het begrip "gift" van artikel 88, lid 1, onder b. Gaarne de reactie van de minister.

Voorzitter! Thans een aantal opmerkingen over Boek 2, handelen- de over rechtspersonen. De nieuwe regeling van de nietigheid van besluiten stuitte aanvankelijk her en der op bezwaren, maar is thans geaccepteerd. Wel zal naar het oordeel van de CDA-fractie door deze regeling in de beginfase eerder een beroep op de rechter worden gedaan dan thans op basis van de jurisprudentie het geval is. Toch is de overzichtelijke regeling winst.

De CDA-fractie zal in het onder- staande verder vooral stilstaan bij de stichting, in Nederland eerst in 1956 in wettelijke vorm gegoten, welk recht bijna onveranderd in Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek is terechtgekomen. Na meer dan 30 jaar geschreven stichtingsrecht wil de CDA-fractie bij deze behandeling stilstaan bij een aantal facetten die zorgen baren.

Voorzitter! Allereerst maak ik een opmerking over de problematiek van de slapende fondsen, die, als ik aan de veilige kant blijf, naar schatting honderden miljoenen guldens aan kapitaal ongebruikt laten liggen. De slapende fondsen zijn soms zonder bestuur. Ons Nederlandse rechtspersonenrecht laat dit toe. Ook zonder bestuur bestaat de stichting voort. Zij

staan dikwijls niet ingeschreven in het stichtingenregister dat berust bij de Kamer van Koophandel. De hoofdelijke aansprakelijkheid als sanctie voor het niet inschrijven werkt bij slapende fondsen niet, waar geen rechtshandelingen door het bestuur met personen buiten de stichting gepleegd worden, loopt het bestuur van een slapend fonds geen enkel risico. Waarom zou je dan inschrijven?

Voorts hebben de slapende fondsen dikwijls een achterhaalde doelstelling, die statutair niet gewijzigd kan worden. Over de wijziging van artikel 294, lid 2, Boek 2 BW heb ik mijn eerste schriftelijke kamervraag gesteld. De toenmalige minister van Justitie De Ruiter antwoordde negatief, aanhangsel op de Handelingen, 1979-1980, nr. 471. Het is eigenlijk onbegrijpelijk. Uit het antwoord bleek, dat de minister geen idee had van de problematiek. Gelukkig lost het voorliggende voorstel van wet van zijn opvolger dit probleem op. Nu kan bij de inwerkingtreding van deze wet het probleem van de achterhaalde doelstelling aangepakt worden, ook als de statuten een wijziging van de doelstelling hebben uitgesloten. Het Openbaar Ministerie heeft daartoe zeker een taak wanneer de oprichter of het bestuur ontbreken. Het Openbaar Ministerie kan daartoe aangezet worden door een natuurlijke of rechtspersoon die het Openbaar Ministerie op de bevoegdheid van artikel 294, lid 1, Boek 2 BW wijst. Kan de minister daadwerkelijk de medewerking van het Openbaar Ministerie toezeggen?

Voorzitter! Bij de regeling van de fusie van verenigingen en stichtingen — wetsvoorstel 18 285 — die inmiddels in werking is getreden, heeft de CDA-fractie gepleit voor een toezichthoudend orgaan. De afwijzing van de minister van Justitie van deze suggestie was — Handelingen, 24 september 1986, blz. 148 — niet overtuigend. Vele besturen van stichtingen onder de naam algemeen bestuur zijn in feite raden van commissarissen en waar de constructie bestuur-directie met de dagelijkse leiding wordt gehanteerd, is het bestuur in feite toezichthouder. Waarom dan niet over de gehele linie bestuur en toezicht uit elkaar gehaald en tot een verplicht toezichthoudend orgaan, geheten raad van commissaris, bij elke stichting behoudens uitzonderingen als bij familiestichting

gekomen? Zelfs de minister erkent door uit te spreken dat "Toch zou een extra toezichthoudend orgaan, vergelijkbaar met de raad van commissarissen bij een vennootschap, naar mijn mening vaak overbodig zijn.", dat ook hij zich kan voorstellen, dat een toezichthoudend orgaan functioneel kan zijn. De CDA-fractie heeft bezwaren tegen het gebruik van het woord "extra" in de geciteerde zinsnede: in de destijds door de minister van Justitie gegeven voorbeelden bestond slechts één orgaan, namelijk het bestuur en was van een tweede orgaan met toezichthoudende bevoegdheid binnen de stichting geen sprake. De CDA-fractie herhaalt krachtig vandaag het pleidooi voor een toezichthoudend orgaan bij een stichting, dat verplicht gesteld wordt en komt hierop later in deze termijn terug.

Voorzitter! De stichting als vehikel voor maatschappelijke activiteiten is razend populair en groeit in tal. Het zijn er nu naar schatting 80.000. De CDA-fractie wil in het bijzonder thans stil staan bij de problematiek van stichtingen die een commerciële onderneming drijven. Volgens de CBS-cijfers is er sprake van een gestage toename: in 1985 naar 12.831 en in 1987 naar 13.235. De CDA-fractie ziet allereerst een relatie met het verscherpte antecedentenonderzoek bij de oprichting van een naamloze of besloten vennootschap. Dit type stichtingen telt tussen de 1 en 500 of meer werknemers. Doordat de registratie in het Handels- en Stichtingenregister bij de Kamers van Koophandel nog niet het volledige terrein van ondernemingen dekt, ontbreken nog bepaalde categorieën. Voorts is het een bekend feit, dat niet alle stichtingen ingeschreven zijn bij de Kamer van Koophandel. Op basis van het bovenstaande heeft ongeveer een vijfde tot een zesde van alle stichtingen een commerciële onderneming. De CDA-fractie herhaalt in dit verband de reeds vele malen eerder gedane suggestie om bij de wijziging van het enquête-recht conform de CNV-opvatting de stichting met onderneming ook onder de werking van dit instrument te brengen. Wanneer komt nu eindelijk deze wijziging van de enquête-wet? Minister de Ruiter heeft deze reeds toegezegd destijds en het antwoord van de minister op de feitelijke vraag bij de begroting van

Justitie getuigt toch van een zeer lakonieke houding.

Voorts vraagt de CDA-fractie de minister van Justitie te bezien op welke wijze een stichting met onderneming onder het jaarrekeningenrecht gebracht kan worden, opdat behalve het antecedentenonderzoek geen tweede reden tot uitwijk naar de stichtingsvorm ontstaat. Het regime van titel 8 van Boek 2 Burgerlijk Wetboek is naar het oordeel van de CDA-fractie praktisch zonder meer op stichtingen met een commerciële onderneming toe te passen. Dan verdwijnt ook een oneigenlijke reden om het stichtings-gewaad aan te trekken. Gaarne verneem ik het oordeel van de minister.

Het zal duidelijk zijn dat de CDA-fractie wil tegengaan dat om oneigenlijke redenen wordt gevluht in de stichtingsvorm. Oneigenlijke redenen zijn: het ontduiken van een antecedentenonderzoek bij NV en BV en het ontduiken van rechten van werknemers en leveranciers, zoals die voor andere rechtspersonen als NV en BV vastliggen in het enquête-recht en het jaarrekeningenrecht. Het is van belang dat de minister van Justitie, los van de hercodificatie, voorstellen van wet tot wijziging van het enquête-recht en het jaarrekeningenrecht toezegt. Wanneer kan de Kamer die voorstellen van wet verwachten?

Zeker bij stichtingen die een commerciële onderneming drijven, komt de vraag naar een verplicht toezichthoudend orgaan scherp naar voren. De analogie met de structuurwet bij stichtingen van enige omvang dringt zich dan op. Wat is het oordeel van de minister? Thans behoeft het bestuur van een stichting met onderneming aan geen ander orgaan verantwoording af te leggen. Bij een vereniging met onderneming is er de wettelijk verplichte ledenvergadering om verantwoording af te leggen.

Het gehele terrein van het rechtspersonenrecht overziende, dringt de vraag zich op of niet de instelling van een permanente adviescommissie voor het rechtspersonenrecht wenselijk is ter vervanging van de bestaande werkgroep vennootschapsrecht en de commissie vennootschapsrecht, die zich uitsluitend bezighouden met de onderneming in het rechtsgewaad van de NV en de BV. Tegen de achtergrond van de algehele

problematiek van de onderneming, die de CDA-fractie ook geen bepaalde vorm van rechtspersoonlijkheid wil voorschrijven, houdt de CDA-fractie een pleidooi voor een dergelijke, door de minister van Justitie in te stellen permanente adviescommissie. Deze kan zich gevraagd of ongevraagd bezighouden met alle aspecten van het rechtspersonenrecht. Is de minister bereid om tot de ombouw van werkgroep en commissie in een permanente adviescommissie over te gaan? In geval van een bevestigend antwoord lijkt mij een door de minister te vragen advies over een verplicht toezichthoudend orgaan bij stichtingen een te overwegen zaak. Gaarne verneem ik het oordeel van de minister.

Voorzitter! Kort na het in werking treden van Boek 2 in 1976 heeft de minister van Justitie een voorlichtingsbrochure over de stichting uitgegeven, aangeduid als vouwblad. Daarin worden dezelfde voornaamste verschillen tussen de Wet op stichtingen van 1956 en Boek 2 BW vermeld. Ik wil de minister bij de toekomstige voorlichting over de rechtsfiguur van de stichting in overweging geven om aandacht te besteden aan de wenselijkheid van toezicht op besturen via een statutair orgaan — genaamd raad van commissarissen of raad van toezicht — en aan de wenselijkheid om oude stichtingen via aanpassing van de doelomschrijving meer bij de tijd te brengen. In dit verband kan ook worden gewezen op het particulier initiatief. Het Nederlands Informatiecentrum voor Fondsen (NIF), gevestigd te 's-Gravenhage, heeft kort geleden bij De Walburg Pers te Zutphen het eerste fondsenboek doen verschijnen. Dit is een prijzenswaardig initiatief. Is de minister tot een dergelijke aanpassing van het vouwblad bereid?

Hoe zit het met de rommelzolder van de minister van Financiën en de minister van Onderwijs en Wetenschappen? Kenners weten dat de CDA-fractie doelt op de zogenaamde vicarieën: instellingen waarvan het vermogen bestaat uit oorspronkelijk kerkelijke goederen als prebenden. Heeft de minister van Financiën hierin nu opruiming gehouden? Hoe staat het met de beurzenstichtingen, bedoeld in een aantal koninklijke besluiten uit begin 1800? Worden daar altijd tijdig overeenkomstig de statuten de bestuurders — hier vaak

provisoren genaamd — door de minister van Onderwijs en Wetenschappen benoemd? Of treft men hier ook oude stichtingen aan zonder bestuurders, omdat de prioriteit laag en het oude stichtingsrecht geen alledaagse bezigheid is voor de ambtenaren van Financiën en Onderwijs en Wetenschappen? Zijn ook al deze vicarieën en beurzenstichtingen voor zover ze bestaan, ingeschreven in het stichtingenregister? Ik verneem graag de reactie van de minister.

Het rechtspersonenrecht is een jonge dynamische loot van het privaatrecht, maar een loot waarmee iedere burger door zijn lidmaatschap van een vereniging of zijn contributieschap aan een stichting heeft te maken. Het is een rechtsgebied op waar de wetgever terughoudendheid moet betrachten: verantwoordelijke burgers kunnen zelf hun organisatievorm kiezen. De wetgever moet alleen ingrijpen, wanneer belangen van andere burgers — schuldeisers, leveranciers, werknemers — of het algemeen belang in het gedrang dreigen te komen. Dit laatste vergt van de wetgever een nauwlettend volgen van alle ontwikkelingen en leidt wat de CDA-fractie betreft tot het vragen van wijzigingen van het enquête-recht en het jaarrekeningenrecht, los van deze hercodificatie, in aparte wetgeving en tot een pleidooi voor een grondig onderzoek naar de vraag naar een verplicht toezichthoudend orgaan bij stichtingen.

□

De heer **Schutte** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! De behandeling van de invoeringswetgeving van het Nieuw Burgerlijk Wetboek biedt de gelegenheid tot actualisering, niet alleen van de tekst van het wetboek, zoals deze eerder is vastgesteld, maar ook van de discussie er omheen. Daartoe bestaat zeker aanleiding ten aanzien van de Boeken 1 en 2 die respectievelijk hun derde en tweede lustrum kunnen vieren. Vandaag is dus actualisering aan de orde, maar principiële herwaardering niet. Waar daartoe aanleiding bestaat, kan dit beter gebeuren bij afzonderlijke wetwijziging dan ter gelegenheid van de invoering van andere boeken van het Nieuw Burgerlijk Wetboek. Ik meen dat de regering zich over het algemeen goed aan dit criterium heeft gehouden, ook waar het betreft het moeilijke, maar belangrijke

onderwerp waartoe ik mij bij deze beschouwingen wil beperken, namelijk de positie van de kerkgenootschappen.

In een land waar in en rond de kerkgenootschappen zoveel in beweging is, is de verleiding groot de positie van de kerkgenootschappen aan een herwaardering te onderwerpen. Voor zover daartoe aanleiding mocht bestaan — ik wil dat niet bij voorbaat uitsluiten — geldt dat naar mijn mening niet binnen het kader van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek. In dit boek gaat het niet om de maatschappelijke positie van de kerken, de invloed ervan of de relatie tot andere genootschappen, maar om de verhouding tussen het statuut van het kerkgenootschap en wat ik zou willen noemen het statuut van de staat. De verhouding tussen kerk en staat is aan de orde, uitsluitend tegen de achtergrond van de vraag door welk statuut de kerk, respectievelijk de staat wordt geregeerd. Als wij die beperkte betekenis van met name artikel 2 van Boek 2 in het oog houden, blijven er nog genoeg vragen te stellen. Dan is echter niet de vraag aan de orde of uit de vrijheid van godsdienst voortvloeit dat ook andere genootschappen op geestelijke grondslag eenzelfde statuut als de kerkgenootschappen zouden moeten hebben. De vrijheid van godsdienst brengt met zich dat ieder het recht heeft zich al dan niet aan te sluiten bij een kerkgenootschap of genootschap op geestelijke grondslag. Zij houdt ook in dat ieder het recht heeft rechtspersonen op godsdienstige of levensbeschouwelijke grondslag op te richten. Maar zowel de genootschappen op geestelijke grondslag, als rechtspersonen op confessionele grondslag, geen kerkgenootschappen zijnde, worden geregeerd door het statuut van de staat.

Ik heb er waardering voor dat de minister in de memorie van antwoord en in de nota naar aanleiding van het eindverslag de punten van overeenkomst en van verschil zorgvuldig heeft aangegeven, daarbij recht doende zowel aan de vrijheid van godsdienst als aan de eigen positie van de kerkgenootschappen. Terecht wijst hij hierbij op het feit dat de kerkgenootschappen zich hebben ontwikkeld los van de overheid. De periodes in onze geschiedenis, waarin de overheid zich desondanks ging bemoeien met het statuut van de kerken, waren niet de beste.

Onvermijdelijk leidde dit tot conflicten als de kerk haar regeerwijze wilde laten bepalen door haar Hoofd Christus.

Dat hierbij niet langs een omweg de vrijheid van godsdienst of levensovertuiging wordt aangetast, is inmiddels ook wel uit de jurisprudentie gebleken. Ik denk aan de uitspraken over de zogenaamde Statanskerk. Enerzijds sprak de rechter daarin duidelijk uit dat op grond van artikel 6 van de Grondwet ook aan de aanhangers van andere dan de christelijke en joodse godsdienst het recht toekomt zich op artikel 2 Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek te beroepen. Anderzijds waakte de rechter in deze zaak tegen een zich onttrekken aan de Nederlandse rechtsorde door het begrip kerkgenootschap te gebruiken als dekmantel. Zowel de activiteiten van de organisatie als de structuur ervan moeten wijzen op het bestaan van een kerkgenootschap.

Ik wil nu nog terugkomen op enkele concrete vraagpunten rond de positie van de kerkgenootschappen. Ik stem ermee in dat wordt voorgesteld, ook rechtspersoonlijkheid te erkennen van lichamen waarin kerkgenootschappen zijn verenigd. Dit is mijns inziens een rechtstreeks uitvloeisel van de vrijheid die kerken hebben op grond van artikel 1 van de Wet op de kerkgenootschappen. Uit de nota naar aanleiding van het eindverslag maak ik op dat de minister hiermee instemt. Dit lijkt mij van belang voor de interpretatie van het vereiste van een nauw kerkrechtelijk verband, dat wordt gesteld een een lichaam waarin kerkgenootschappen zijn verenigd. Mag ik dit zo interpreteren dat de vraag hoe nu het kerkelijk verband moet zijn, beantwoord moet worden aan de hand van het kerkrecht van het desbetreffende kerkgenootschap?

In de schriftelijke voorbereiding heb ik aandacht gevraagd voor de problemen die zich kunnen voordoen bij de fusie van kerkgenootschappen. Het is juist dat de wet zo'n juridische fusie niets in de weg legt. Onduidelijk is echter of zo'n fusie ook overgang van goederen en schulden onder algemene titel meebrengt. Ik begrijp dat er bezwaren verbonden kunnen zijn aan het zonder meer als regelend recht van toepassing verklaren van het civiele recht ter zake, met name met het oog op de positie van de schuldeisers.

Ik begrijp echter niet wat de

minister bedoelt als hij in de nota naar aanleiding van het eindverslag artikel 3.4.1.1, lid 2, van het nieuwe Boek 3 ten tonele voert. Daarin gaat het over opvolging in het vermogen van een rechtspersoon die heeft opgehouden te bestaan. Een juridische fusie van rechtspersonen in het burgerlijk recht kan inderdaad in de eerste plaats worden gezien als een bijzondere wijze van tenietgaan van rechtspersonen, maar een fusie van kerkgenootschappen wordt primair beheerst door het kerkrecht van de desbetreffende kerkgenootschappen. In dat kader lijkt het mij zowel kerkhistorisch als kerkrechtelijk onjuist, te stellen dat één der fusiepartners ophoudt te bestaan en zich bij de ander voegt. Kerkrechtelijk gezien zetten zij zich voort in één door de fusie tot stand gekomen kerkgenootschap. Er zijn in de geschiedenis voorbeelden aan te wijzen, waarbij juist dat element sterk benadrukt is.

Artikel 3.4.1.1, dat de minister noemde, kan worden toegepast als een plaatselijke kerk, bij voorbeeld wegens gebrek aan leden, wordt opgeheven en gevoegd wordt bij een genabuurde kerk uit hetzelfde genootschap. Maar wanneer het echt gaat om een fusie van kerkgenootschappen teneinde samen verder te gaan, lijkt mij dat artikel 3.4.1.1 geen oplossing te bieden.

Is de minister het met mij eens dat het dan aanbeveling zou kunnen verdienen in het fusiebesluit uitdrukkelijk te refereren aan de fusiebepalingen in artikel 309 van Boek 2? Analoge toepassing van dit artikel lijkt mij passend in het systeem van artikel 2 van Boek 2. Dat het feit dat de kerkgenootschappen geregeerd worden door hun eigen statuut niet betekent dat zij niets met het statuut van de staat te maken hebben, is altijd onderkend. Dat wordt in artikel 2, tweede lid, tot uitdrukking gebracht door de clausule "voor zover dit niet in strijd is met de wet". Daarbij is van belang, wat moet worden verstaan onder het begrip "wet".

In navolging van Maeyer heb ik bepleit, dit begrip te beschouwen als aanduiding voor fundamentele dwingende regels. Uit het antwoord van de minister in de nota naar aanleiding van het eindverslag begrijp ik, dat hij ook in die richting denkt. Hij verwijst naar misdrijven volgens het Wetboek van Strafrecht die van fundamentele aard zijn. Dit is

dus duidelijk meer begrensd dan een begrip als het publiek recht of algemeen verbindende voorschriften. Duidelijkheid hierover is belangrijk, niet alleen voor de positie van de kerkgenootschappen zelf, maar ook voor hun zelfstandige onderdelen. Ook die zelfstandige onderdelen worden immers geregeerd door hun eigen statuut en onderscheiden zich daarin van kerkelijke, confessionele, godsdienstige of levensbeschouwelijke organisaties in het algemeen.

Als op de door mij genoemde punten verduidelijking kan worden verkregen mogen we ervan uitgaan, dat de actualisering van Boek 2 nuttig is geweest.

De heer **Korthals** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Deze invoeringswet bevat de aanpassing van de Boeken 1 en 2 van het Burgerlijk Wetboek. Dit impliceerde in beginsel een verwerking van wijzigingen die nodig zijn om de eerste twee boeken geheel op de volgende — in het bijzonder de Boeken 3 en 6 — af te stemmen. Als gevolg van de invoering van deze boeken is ook voor een heroverweging gekozen. Dit heeft geleid tot nieuwe voorstellen, die qua inhoud van het thans geldende recht afwijken. De commissie heeft, zo blijkt uit het voorlopig verslag, ermee ingestemd dat het wetsvoorstel verder gaat dan een louter technische aanpassing en in sommige opzichten het karakter heeft gekregen van een technische herziening. Daarbij is er nadrukkelijk voor gekozen, niet tot ingrijpende wijzigingen die de invoering van het nieuwe vermogensrecht met zich meebrengt, over te gaan. Het verheugde de regering dat de commissie daarmee kon instemmen. Toch heb ik de indruk dat in sommige gevallen een beroep wordt gedaan op het begrip "ingrijpende wijzigingen", terwijl in andere gevallen, hoewel daar zeker sprake van zou kunnen zijn — bij voorbeeld verandering van het begrip "bestuur" in artikel 90 — daarover veel minder wordt gerept.

Dit viel mij op bij bestudering van de stukken, met name bij de motivering in de nota naar aanleiding van het eindverslag, waarin de commissie de vraag opwerpt, waarom niet ook bij leningen toestemming van de andere echtgenoot noodzakelijk is. De regering antwoordt dan dat

daarvoor zeker argumenten pleiten maar dat er thans de voorkeur aan gegeven wordt om geen ingrijpende wijzigingen voor het huwelijksvermogensrecht voor te stellen gezien de aard van het wetsontwerp en de fase waarin het verkeert. Kennelijk heeft de geest van de commissie van wijzen, waarin terughoudendheid tot veranderingen wordt beleden en waar op zo snel mogelijk vaststelling van tekst en eigenlijk ook op een zo spoedig mogelijke invoering wordt aangedrongen, verder door gewerkt. Niettemin vraag ik de minister enige nadere toelichting waarom het opnemen van toestemming van de andere echtgenoot bij het aangaan van leningen zo ingrijpend is.

Artikel 88, lid 3 vereist geen schriftelijke toestemming van de andere echtgenoot voor overeenkomsten bedoeld in lid 1. Dat dit niet nodig is, wordt als volgt geformuleerd. De bezwaren tegen het vereiste van een schriftelijke toestemming blijken indien de echtgenoot bij de wederpartij de duidelijke indruk heeft gewekt met de overeenkomst in te stemmen, doch zijn toestemming niet op schrift heeft gesteld. De stilzwijgende toestemming wordt kennelijk ook aanvaard. Op het niet opnemen dat het vormvereiste voor toestemming schriftelijk moet worden verleend, zou ik graag nog enige toelichting willen verkrijgen.

Bij deze gelegenheid wil ik namens mijn fractie uitvoerig ingaan op de bepalingen in titel 1, Boek 2 over kerkgenootschappen en over andere genootschappen op geestelijke grondslag. De relevante voorgestelde bepalingen luiden als volgt: "Artikel 2.1 Kerkgenootschappen alsmede hun zelfstandige onderdelen en lichamen waarin zij zijn verenigd, bezitten rechtspersoonlijkheid. 2. Zij worden geregeerd door hun eigen statuut, voor zover dit niet in strijd is met de wet. Met uitzondering van artikel 5 gelden de volgende artikelen van deze titel niet voor hen; overeenkomstige toepassing daarvan is geoorloofd, voor zover deze is te verenigen met hun statuut en met de aard der onderlinge verhoudingen." Artikel 18 in huidige vorm wordt geschrapt, waardoor de huidige gelijkstelling op dit punt tussen kerkgenootschappen en andere genootschappen op geestelijke grondslag wordt verlaten. Deze bepalingen hebben onder andere tot gevolg dat kerkelijke lichamen ook

rechtspersoonlijkheid krijgen en dat de gelijkstelling tussen kerkgenootschappen en andere genootschappen op geestelijke grondslag, wat betreft de toepasselijkheid van artikelen in deze titel, wordt verlaten. De kerkgenootschappen behoeven zich, behalve artikel 5, niet te houden aan de nieuwe artikelen, zij het dat overeenkomstige toepassing in sommige gevallen mogelijk is. Andere genootschappen op geestelijke grondslag behoeven zich tot nu toe ook niet te houden aan de artikelen 10 tot 17. Echter, thans wordt gesteld dat zij zich in beginsel aan alle artikelen dienen te houden.

Ik heb enkele vragen hieromtrent. Gesteld wordt dat geen definitie kan worden gegeven van een kerkgenootschap. Dat is ook niet gemakkelijk. De regering doet wel een poging in de nota naar aanleiding van het eindverslag op bladzijde 7, waarin een kerkgenootschap onder andere wordt gekarakteriseerd door een element van gemeenschappelijke godsverering, terwijl in de memorie van antwoord op bladzijde 11 wordt betwijfeld of het element van gemeenschappelijke godsverering wel typerend is voor alle kerkgenootschappen. Hoe zit dat nu? Wat verstaat de regering onder "gemeenschappelijke religieuze beleving of bezieling"? Is de indruk juist dat een joods of islamitisch genootschap onder deze typering valt en een humanistisch genootschap bij voorbeeld niet? Er blijft onduidelijkheid bestaan over typering van een kerkgenootschap, terwijl zoals gezegd thans ook hun lichamen rechtspersoonlijkheid krijgen waarop in principe geen andere bepalingen van toepassing zijn dan die van artikel 5.

Kerkgenootschappen worden van de toepassing van titel 1 uitgesloten, behalve wat hun positie in het vermogensrechtelijke rechtsverkeer betreft. Zijn er behalve artikel 5 niet andere artikelen in titel 1 die te maken hebben met hun vermogensrechtelijke positie? Mogen de statuten van een kerkgenootschap bij voorbeeld iedere aansprakelijkheid jegens derden uitsluiten? In de memorie van toelichting wordt naar voren gebracht dat de artikelen in de eerste titel in beginsel wel van overeenkomstige toepassing kunnen zijn op kerkgenootschappen, voor zover zij met de aard der kerkelijke verhoudingen verenigbaar zijn. Maar in het nieuwe artikel 2 staat: "Voor

zover zij verenigbaar zijn met hun statuut en met de aard van de verhouding". Het bijvoeglijk naamwoord "kerkelijk" wordt niet gebruikt. Ik neem aan, dat de aard der verhoudingen ruimer is dan aard der kerkelijke verhoudingen. Indien dit juist is, houdt deze ruimere formulering verband met de zojuist aangehaalde ruimere typering van een kerkgenootschap in de zin van gemeenschappelijke religieuze beleving en bezinning?

Voorts zegt de regering, dat op andere genootschappen op geestelijke grondslag alle artikelen van toepassing zijn, maar dat uiteraard met de aard der bijzondere verhoudingen binnen het genootschap rekening behoort te worden gehouden. Met welke aard der verhoudingen dient dan bij voorbeeld rekening te worden gehouden? Uit genoemde zinsnede blijkt wel degelijk, dat deze genootschappen een bijzondere positie wordt toegekend. Immers, bij gewone verenigingen en stichtingen wordt daarmee geen rekening gehouden. In de tekst van de voorgestelde bepalingen blijkt van die bijzondere positie echter niets. De conclusie is dan, dat kerkgenootschappen een zeer bijzondere positie hebben en dat andere genootschappen op geestelijke grondslag gewoon een bijzondere positie hebben die echter niet in de wet vastgelegd is. In de memorie van toelichting wordt gesteld, dat de ingrijpende wijzigingen van titel 1, lees de artikelen 10 tot 17, toepassing van deze titel op kerkgenootschappen belet. Waarom wordt niet duidelijk uitgelegd. Omdat andere genootschappen op geestelijke grondslag de rechtsvorm van vereniging of stichting hebben, zo wordt gesteld, is toepassing van titel 1 wel mogelijk. Ook hier is de motivatie echter zeer summier. Kan een overzicht worden gegeven van die ingrijpende wijzigingen die, gezien hun aard, niet op kerkgenootschappen en wel op andere genootschappen op geestelijke grondslag kunnen worden toegepast? Waarom mogen bij voorbeeld de bepalingen over ontbinding niet van toepassing zijn op kerkgenootschappen en wel op andere genootschappen op geestelijke grondslag? Speelt hier de scheiding van kerk en staat een overwegende rol? Wat, indien andere genootschappen op geestelijke grondslag geen verenigings- of stichtingsvorm hebben? Vallen ze dan onder een kerkgenootschap?

Hadden andere genootschappen op geestelijke grondslag vroeger andere rechtsgronden? De memorie van antwoord, pag. 12, stelt, dat het in ons recht aanvaarde beginsel van scheiding van kerk en staat de achtergrond vormt van artikel 2, Boek 2. Dat moge waar zijn, maar bij de thans toegevoegde tweede volzin van artikel 2 is dit beginsel helemaal niet ter sprake gekomen. Vloeit deze volzin ook voort uit dit beginsel? Zo ja, dan is de vraag, of het beginsel niet ook van toepassing zou moeten zijn op andere genootschappen op geestelijke grondslag. De link tussen het voorgestelde artikel 2 en het huidige artikel 18, lid 2 wordt immers duidelijk gelegd. Deze vraag is interessant, omdat in het huidige artikel 18, lid 2 wel wordt uitgegaan van gelijkstelling. Is de scheiding tussen kerk en staat trouwens niet reeds bewerkstelligd in de Wet op de kerkgenootschappen? Tot slot merk ik nog op, dat ik bij bestudering van de aan de orde zijn de problematiek op een interessante vraag ben gestuit, namelijk wat is nu het verschil tussen geestelijke grondslag en levensbeschouwelijke grondslag? Is geestelijk hetzelfde als religieus en is levensbeschouwelijk zowel religieus als bij voorbeeld humanistisch, of is levensbeschouwelijk niet religieus en/of niet geestelijk? Met de regering is mijn indruk, dat het amendement-Haas-Berger met name oog had voor genootschappen als het Humanistisch Verbond, dat zij in de toelichting een levensbeschouwelijk genootschap noemde. In de huidige wettekst staat geestelijke grondslag. Hieruit zou men kunnen concluderen, dat geestelijke grondslag hetzelfde betekent als levensbeschouwelijke grondslag. Indien dit inderdaad juist is, dan krijgt verwijzing naar bij voorbeeld artikel 1 en 6 van de Grondwet, waarin immers wordt gesproken van levensovertuiging een extra dimensie.

De VVD-fractie is nog niet toe aan een eindconclusie. In dergelijke principiële en ingewikkelde zaken hecht zij er waarde aan om zorgvuldig de antwoorden van de regering te wegen om vervolgens tot een goed eindoordeel te komen.

De heer **Wolffensperger** (D66): Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie is er verheugd over, dat door de behandeling vandaag van dit zesde

gedeelte van de Invoeringswet Boeken 3, 5 en 6. blijkt, dat er slagvaardig wordt verder gegaan met de invoering van het NBW. Mijn fractie heeft al eerder gezegd, daaraan haar medewerking te willen geven.

Wat betreft de materie die vandaag ter tafel ligt achten wij de wijzigingen van Boek 1 en 2 in de schriftelijke behandeling uitputtend besproken. Ik wil dan ook volstaan met enkele vragen en opmerkingen. Ik verontschuldig mij tegenover de minister voor het feit, dat ik niet in staat ben geweest, mijn betoog nog in gedrukte vorm aan hem voor te leggen. Ik heb hem mijn meest ingewikkelde vraag wel gedrukt ter beschikking gesteld.

Ik zal proberen mijn vragen zo geserreerd mogelijk te stellen. Artikel 88, lid 1, heeft aanleiding gegeven tot de vraag of onder het onder d. gestelde — dat betreft de koop op afbetaling — niet de persoonlijke lening moet worden gebracht. De persoonlijke lening kan, zo is de redenering, immers precies hetzelfde effect hebben, namelijk leiden tot aankoop van consumptiegoederen en leiden tot een schuld die op het gezin drukt. De minister heeft er in zijn antwoord vooral op gewezen, dat hij op dit moment op dat punt geen ingrijpende verandering in het vermogensrecht wenst. Moet je niet constateren, dat er op dat punt in de maatschappij nogal ingrijpende veranderingen aan de gang zijn? Ik veronderstel dat op het ogenblik in toenemende mate bij aanschaf van met name duurzame consumptiegoederen de persoonlijke lening de plaats gaat innemen van kopen op afbetaling. Is dat dan niet een argument om over het oorspronkelijke bezwaar van het niet willen wijzigen van het vermogensrecht op dit punt op dit moment heen te stappen?

Mijn tweede opmerking betreft artikel 88, lid 3, en heeft betrekking op de toestemming voor overeenkomsten met betrekking tot de gemeenschappelijke woning. De minister heeft in zijn afwijzing van de gesuggereerde schriftelijke toestemming onder meer gezegd in de nota naar aanleiding van het eindverslag, dat dat tot onduidelijkheid aanleiding zou kunnen geven in het geval, dat de tegenpartij de indruk kreeg, dat de echtgenote instemde. Je zou volgens de minister zelfs nog verder kunnen gaan: het zou zelfs tot chicanes

aanleiding kunnen geven. Mij is die redenering niet zonder meer duidelijk, omdat ik denk dat een wettelijk vereiste van schriftelijke toestemming er juist toe leidt, dat de wederpartij veel minder snel dan nu zal mogen aannemen en dus zal aannemen, dat de echtgenote heeft ingestemd met een dergelijke vervreemding of bezwaring. Ik zou dus menen, dat een vereiste van schriftelijke toestemming eerder tot grotere duidelijkheid leidt, omdat de wederpartij immers weet waarop hij letten moet en wat hij vragen moet, dan het achterwege laten.

Er is nog een tweede punt naar aanleiding van dit artikel. De minister heeft ook opgemerkt, dat hij later opnieuw die kwestie aan de orde wil stellen bij Boek 7, titel 1, wanneer namelijk de vraag aan de orde komt of registergoederen wat betreft de overeenkomst überhaupt aan vormen moeten worden gebonden. Wil de minister in het licht van mijn vorige vraag nog iets nader ingaan op zijn gedachte over het later, bij een eventueel vormvereiste ten aanzien van de overeenkomsten terzake van registergoederen, op dit punt terugkomen? Hoe denkt hij dat te doen?

Mijn derde vraag is een heel korte. Bij de bepalingen over het bestuur van de gemeenschap, artikelen 97 en 98 van Boek 1, is in de schriftelijke behandeling een aantal vragen gesteld, allemaal met als strekking dat de vormen van gemeenschap die wij op het ogenblik hebben niet meer in overeenstemming zijn met de maatschappelijke realiteit. De minister heeft daarop weer geantwoord, dat het op dit moment niet verstandig is, heel ingrijpende wijzigingen in het huwelijksvermogensrecht aan te brengen. Wij zijn het daarmee eens. Ik zou wel aan de minister willen vragen of hij van mening is, dat die veranderingen in de maatschappelijke acceptatie van verschillende vormen van huwelijksgoederenregime op den duur zullen moeten leiden tot een wijziging van de civielrechtelijke regeling daarvan, zo ja, of er al een idee bestaat over het tijdstip waarop dat eventueel na invoering van de huidige wetsteksten zal gebeuren.

Mijn vierde vraag is de volgende. In de schriftelijke behandeling van artikel 378 is het punt aan de orde geweest, of de gronden voor ondercuratestelling geen wijziging behoeften. De vraag was of niet aan

de huidige gronden, waarbij onder andere drankmisbruik voorkomt, het gebruik van verdovende middelen, evenzeer leidend tot..., zou moeten worden toegevoegd.

Voorzitter! De minister heeft gezegd dat hij niet nu de gronden voor de ondercuratelestelling ter discussie wenst te stellen. Dat kan ik accepteren. In dit geval zou ik met iets grotere nadruk willen vragen: meent de minister dat er over misschien niet al te lange tijd na nu aanleiding zal zijn om op de gronden voor ondercuratelestelling terug te komen? Ik zei al dat het probleem waarlijk niet geheel van elke actualiteit ontbloeit is. Ik hoor de heer Van der Burg iets zeggen over het roken van een stickie. Een stickie reken ik niet tot de verdovende middelen. Ik denk aan zaken waarvan men handelingsonbekwaam wordt.

Minister Korthals Altes: Maar in Amerika word je handelingsonbekwaam geacht als je een stickie hebt gerookt.

De heer **Wolffensperger** (D66): Gemaakt door de publieke opinie!

Voorzitter! De vraag is of de minister van plan is, in de toekomst naar die gronden te kijken.

Voorzitter! Dan kom ik tot het punt van de kerkgenootschappen. Ik kan daarover zeer kort zijn, want ik ben het op dat punt eens met de regering. Er zijn drie vragen naar voren gekomen. Zijn kerkgenootschappen voldoende bepaald? Is het kerkgenootschappelijk verband — in de wetstekst wordt gesproken over lichamen waarin zij zijn verenigd — voldoende bepaald? Zijn andere genootschappen op geestelijke grondslag onderworpen aan een ander regime, zoals thans wordt voorgesteld, of dient dat niet zo te zijn?

Wat de eerste vraag betreft, merk ik het volgende op. D66 acht in het voetspor van de regering het begrip "kerkgenootschap" voldoende bepaald door in de eerste plaats de nadere omschrijving in de nota naar aanleiding van het eindverslag, waarin wordt gesteld dat een gemeenschappelijke godsverering een van de criteria is. In de tweede plaats wordt dit door de jurisprudentie voldoende bepaald. Ik moet zeggen dat de vragen van collega Korthals, die ik met belangstelling heb aangehoord, mij eens te meer doen denken dat de wetgever geen

pogingen moet ondernemen om dit nader in teksten te gieten.

Wat de tweede vraag betreft, wil ik dit zeggen. Evenzeer achten wij het kerkgenootschappelijk verband voldoende bepaald. Wij zijn het eens met de nadere omschrijving in de nota naar aanleiding van het eindverslag, waarbij uitgegaan wordt van het nauwe kerkrechtelijk verband. Ik vind dat een juiste omschrijving.

Wat de derde vraag betreft, wil ik een iets principiële opmerking maken. D66 is er geen voorstander van om de uitzondering, die voor kerken wordt gemaakt ten aanzien van het rechtspersonenrecht — overigens niet ten aanzien van het verdere vermogensrecht — en die wij historisch bepaald achten, uit te breiden over andere genootschappen op geestelijke grondslag. Ik denk dat die uitzondering restrictief moet worden toegepast. Bovendien denk ik dat er geen enkele reden is waarom een ander civiel-rechtelijk verband aan zo'n genootschap op geestelijke grondslag enigerlei beperking zou opleggen. Ik denk dat de huidige praktijk ten aanzien van dat soort genootschappen geen aanleiding geeft, iets anders te veronderstellen.

Mevrouw Swildens-Rozendaal (PvdA): De huidige praktijk geeft geen problemen zegt u. Die gelijk-schakeling is een feit danzij de aanneming van het amendement-Haas-Berger ter zake, waar ook de fractie van D66 voor heeft gestemd.

De heer **Wolffensperger** (D66): U was zo vriendelijk, mij dit tevoren te zeggen. Ik heb derhalve opgezocht in alle voorlopige verslagen en eindverslagen wat ons standpunt is geweest. Ik kan u verzekeren dat het standpunt van D66 op dit punt van het begin van de behandeling tot nu ongewijzigd is gebleven. Ik neem dus aan dat het amendement-Haas-Berger, waarop u doelt, op een ander punt betrekking had.

Mevrouw Swildens-Rozendaal (PvdA): Het had precies op dit punt betrekking. Artikel 18 van het geldende BW geeft een uitzondering in het geval het betreft een genootschap op geestelijke grondslag. Dit is in het BW gekomen dankzij de aanvaarding van bedoeld amendement-Haas-Berger, o.a. gesteund door D66. Er is dus sprake van een ommezwaai van uw partij. Het is niet

juist dat D66 de lijn, die u schetst, van het begin af aan gevolgd heeft.

De heer **Wolffensperger** (D66): Ik twijfel niet aan uw woorden. Ik moet zeggen dat wij zeer consistent zijn geweest met betrekking tot de behandeling van het nieuwe BW. Ik neem aan dat — ik zal het nagaan — wij in het verleden op het door u geschetste punt een wat reukelijker standpunt hebben ingenomen. Voor zover het het nieuwe BW betreft, zijn wij van het begin af aan — ik heb een en ander nagelezen naar aanleiding van uw opmerkingen — van mening geweest, dat, kort gezegd, de uitzondering voor kerkgenootschappen restrictief moest worden toegepast in de wet.

Mevrouw Swildens-Rozendaal (PvdA): U vergeet dat de Boeken 1 en 2, zoals ze zijn vastgesteld, ook tot het nieuwe BW behoren.

De heer **Wolffensperger** (D66): Akkoord. Misschien moet ik mij iets anders uitdrukken en mij richten op deze invoeringswetten. Het gaat dan niet om het hele BW. Het heeft waarschijnlijk een beetje te maken met het feit dat de behandeling van het BW zich over een zo enorm lange periode uitstrekt dat inderdaad een fractie wel eens, al denkend en luisterend, tot andere inzichten kan komen. Ik vind dat in de politieke besluitvorming overigens een verstandige zaak. Misschien zijn wij ergens in het midden van de jaren zeventig tot het wijze inzicht gekomen dat ik thans onder woorden tracht te brengen.

Mijn volgende opmerking heeft betrekking op het rechtspersonenrecht en de in dat kader genoemde omzetting. De minister heeft voorgesteld om de beperking in het vorige lid 2 te laten vervallen. Wij hebben daartegen geen bezwaar maar hierdoor rijzen nadere vragen, met name waar het om de redactie van artikel 18 gaat, zoals deze in het laatste gewijzigde ontwerp van wet ontstaat. Volgens het aanvankelijke ontwerp kon een stichting zich alleen in een vereniging omzetten. Daarop sloot toen aan het toenmalige lid 3, nu lid 6. Intussen is de regeling verruimd en kan de stichting zich omzetten in iedere andere privaatrechtelijke rechtspersoon. Waarom moet nu bij die andere omzettingen niet uit de statuten van de nieuwe rechtsvorm blijken dat het oorspron-

kelijke stichtingsvermogen beschermd blijft? Dit is ook de strekking van het huidige artikel 20, lid 3. Ik laat hierop een drietal vragen aansluiten.

Indien nu lid 6 wordt uitgebreid tot omzetting van een stichting in het algemeen, is het dan niet zinnig om bij de rechtspersonen die onder artikel 8 vallen, voor te schrijven dat een wettelijke reserve wordt opgenomen ter grootte van het oorspronkelijke stichtingsvermogen? Bij de recente behandeling van de juridische fusie is bij herhaling gewezen op het verband tussen de verruimde omzettingmogelijkheid volgens wetsvoorstel nr. 17725 en de juridische fusie die in beginsel beperkt blijft tot rechtspersonen die dezelfde rechtsvorm hebben. Voor het geval een stichting met een vereniging zou willen fuseren, wordt aanbevolen dat de stichting zich eerst omzet in een vereniging, die dan door fusie in een andere vereniging kan verdwijnen. Indien die weg wordt gevolgd, is de vereniging die de in artikel 18, lid 6, voorgescreven statutaire bepaling bevat, weer verdwenen. Uit de fusieregeling is niet af te leiden dat de verkrijgende vereniging een overeenkomstige statutaire bepaling moet bevatten. Betekent dit nu niet dat het voorschrift van artikel 18, lid 6, heel gemakkelijk kan worden ontdoken? Een soortgelijk probleem doet zich voor wanneer de vereniging met de krachtens artikel 18, lid 6, voorgescreven statutaire bepaling zich omzet in een andere rechtsvorm. In de vereiste rechterlijke machtiging kon aanvankelijk een zekere waarborg worden gezien dat het oorspronkelijke stichtingsvermogen beschermd zou blijven. Een machtiging is nu echter niet meer vereist volgens het nader gewijzigde voorstel.

Mijn volgende opmerking geldt artikel 30, dat handelt over de uitzondering voor de hoofdelijke aansprakelijkheid van de bestuurder van een vereniging met beperkte rechtspersoonlijkheid. De minister stelt voor om de ook door D66 voorgestelde disculpatiegrond op te nemen voor een "onwetende bestuurder". De minister zegt daarbij dat hij een formulering heeft gevonden die nog scherper is dan in het voorstel van de fracties van PvdA en D66 is aangegeven. Ik heb mij afgevraagd of het niet juridisch scherper is om in die disculpatiebe-

paling op te nemen dat een onwetende bestuurder te kennen moet geven dat hij een handeling niet voor zijn rekening wenst te nemen op het moment dat hij haar gewaar wordt. Men kan in dit verband denken aan een formulering, die ik niet zelf heb bedacht maar aan de ondersteuning van deze Kamer ontleen: "Aansprakelijkheid ingevolge een der voorgaande zinnen rust niet op degene die niet tevoren over de rechtshandeling is geraadpleegd en die heeft geweigerd haar, toen zij hem bekend werd, als bestuurder voor zijn verantwoording te nemen". Met dank aan de bijzondere griffier van deze commissie.

Ik eindig met een kleine technische opmerking. Ik heb mij het hoofd gebroken over de formulering in de artikelen 45, 130, 240 en 292, lid 1. Die regelen namelijk allemaal in een nieuwe formulering de algemene vertegenwoordigingsbevoegdheid van het bestuur van een rechtspersoon. De vraag waarmee ik ben blijven zitten is, waarom er nu alleen in artikel 240 een afwijkende formulering is gebruikt, terwijl in de artikelen 45, 130 en 292 een identieke formulering is gebruikt. In artikel 240 staat in lid 1: behoudens wettelijke beperkingen vertegenwoordigt het bestuur de vennootschap. In alle andere bepalingen staat dat het bestuur de stichting, vereniging, of vennootschap — al naar gelang wat van toepassing is — vertegenwoordigt, voor zover uit de wet niet anders voortvloeit. Ik denk dat uniformiteit op dit punt te verkiezen zou zijn, in verband met de mogelijkheid dat ooit de gedachte opkomt dat iets anders bedoeld zou zijn.

Mevrouw **Swildens-Rozendaal** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De behandeling van het voorstel betreffende de invoeringswet Boeken 3, 5 en 6 van het nieuwe Burgerlijk Wetboek, bevattende aanpassing van de Boeken 1 en 2 van het BW, heeft inmiddels bijna vijf jaar in beslag genomen. Dat is op zichzelf geen verwonderlijke zaak, als men bedenkt dat het ontwerp verder gaat dan een louter technische aanpassing en dat het in sommige opzichten ook het karakter heeft gekregen van een technische herziening. De minister rechtvaardigt dit reeds in de memorie van toelichting door te

stellen dat het goed is om het wetboek regelmatig op de hoogte van de tijd te houden en om juridische gebreken te helen. De aanpassing van de Boeken 3 en volgende biedt daartoe — zegt de minister — een goede gelegenheid, nu Boek 1 ruim tien jaar en Boek 2 ruim vijf jaar oud is, inmiddels vijftien respectievelijk tien jaar. Dat uitgangspunt werd, gezien de talrijke wijzigingsvoorstellen die zij daaraan zelf tijdens de schriftelijke behandeling toevoegde, ook door de Kamer gedeeld.

Mijnheer de Voorzitter! Vandaag vindt de afrondende bespreking plaats. Ik sluit mij graag aan bij de woorden van dank die zijn uitgesproken door de heer Van der Burg en anderen. Het is verleidelijk om die zaken waarvan het wenselijk wordt geacht dat de wettekst aansluit bij de inmiddels gegroeide, dan wel voelbaar geworden maatschappelijke behoefte, nu reeds te regelen. Maar mijn fractie is met de minister van mening dat ten aanzien van een aantal van die zaken een fundamentele discussie gewenst is en dat dit dus niet nu — in deze fase van de behandeling van de aanpassingswet — aan de orde behoort te komen. Ik denk dan bij voorbeeld aan zaken betreffende het huwelijksvermogensrecht — de vraag of leningen aan de toestemming van de echtgenoot zijn onderworpen — maar ook aan de problematiek van de bestuursverdeling, zoals zij door de commissie naar voren is gebracht. De heer Wolffensperger heeft daarop ook gewezen.

De vraag is dan wel of de minister voornemens is om een wetswijziging voor te stellen en zo ja, of deze voorstellen reeds geconcretiseerd kunnen worden. Op de door de Partij van de Arbeid en D66 gestelde vraag of het geen aanbeveling verdient om te bepalen dat de wettelijk vereiste toestemming van de ene echtgenoot voor door de andere echtgenoot gesloten overeenkomsten, strekken- de tot vervreemding of bezwaring van de echtelijke woning, schriftelijk moet worden verleend, heeft de minister — in de nota naar aanleiding van het eindverslag — wat de verkoop betreft, geantwoord dat een en ander bij de behandeling van Boek 7 aan de orde kan worden gesteld. Dat lijkt ons juist, maar ten aanzien van het bezwaren van de echtelijke woning blijft het door de Partij van de Arbeid en D66 gesignaleerde probleem wel bestaan. Ik verzoek de minister dan ook om hierop in te

gaan. Op deze zaken, maar ook op de vraag of de gewoonte van drankmisbruik en verkwisting als aparte gronden voor ondercuratelestelling gehandhaafd moet blijven, zal de minister naar de stellige verwachting van mijn fractie terugkomen. Mijn vraag is echter wanneer.

Mijnheer de Voorzitter! Ik had kunnen afronden, als het in de memorie van toelichting gestelde waar was geweest, namelijk dat het ontwerp zich onthoudt van voorstellen met betrekking tot politiek geladen kwesties op het gebied van het personen- en rechtspersonenrecht. Het tegendeel is echter het geval, of de minister moet de politieke lading van het schrappen van het huidige artikel 18 van het Burgerlijk Wetboek hebben onderschat.

Minister **Korthals Altes**: Dat heeft een religieuze lading.

Mevrouw **Swildens-Rozendaal** (PvdA): Ja, was het maar alleen een religieuze lading.

Voorzitter! Volgens het voorgestelde artikel 2 van Boek 2 bezitten kerkgenootschappen, alsmede hun zelfstandige onderdelen en lichamen waarin zij zijn vertegenwoordigd, rechtspersoonlijkheid. Zij worden, voor zover dat niet in strijd is met de wet, geregeerd door hun eigen statuut. Met uitzondering van artikel 5, dat handelt over de vermogensrechtelijke aspecten, gelden algemene bepalingen van het rechtspersonenrecht niet voor hen. Dezelfde bijzondere positie is bij de vaststelling van Boek 2 ook aan andere genootschappen op geestelijke grondslag toegekend.

Na een uitvoerige gedachtenwisseling heeft de Kamer het amendement-Haas-Berger aanvaard, dat ertoe strekte om buitenkerkelijke genootschappen op geestelijke grondslag, die ten doel hebben om een levens- en een wereldbeschouwing uit te dragen, gelijk te schakelen met kerkgenootschappen. Mevrouw Haas-Berger motiveerde dat als volgt. In de huidige Nederlandse samenleving wordt erkend dat niet alleen de godsdienstige overtuiging, maar evenzeer de levensbeschouwelijke overtuiging haar waarde heeft. Wordt een levensbeschouwelijke overtuiging gedeeld door velen en is men gekomen tot het oprichten van een genootschap, dan behoren wij voor deze levensbe-

schouwelijke genootschappen gelijke mogelijkheden te creëren om die overtuiging uit te dragen. Ter toelichting werd gesteld dat er met name is gedacht aan het Humanistisch Verbond, en dat met dit verbond in de wetgeving reeds eerder rekening was gehouden. Daarbij werd eveneens gebruik gemaakt van de formulering "genootschap op geestelijke grondslag". Zij verwees daarbij naar artikel 65 van de gevangenismaatregel en artikel 47 van de Wet op het voortgezet onderwijs.

Mijnheer de Voorzitter! De argumenten van de minister om de gelijkstelling van kerkgenootschappen en andere genootschappen op geestelijke grondslag op te heffen komen samengevat op het volgende neer. In de artikelen 1 en 6 van de Grondwet wordt gegarandeerd dat het belijden van de godsdienstige gezindheid en het belijden van een levensovertuiging op gelijke voet behandeld wordt. De voorschriften die Boek 2 voor vereniging en stichting bevat, zijn niet van dien aard dat ze de andere genootschappen op geestelijke grondslag op enigerlei wijze in hun werkzaamheden belemmeren, aldus de minister. Maar, vraag ik mij af, gaat het dan niet te ver om Boek 2 van toepassing te verklaren op de wijze van oprichting en ontbinding, maar ook op de interne verhoudingen? Volgens artikel 8 moet men zich immers jegens elkander gedragen naar hetgeen door redelijkheid en billijkheid wordt gevorderd. Op zichzelf is daar niets tegen, maar gaat zulke overheidsbemoeienis niet te ver?

Terug naar de argumenten van de minister. De belemmerende werking van Boek 2 is anders voor verreweg de meeste kerkgenootschappen, die nu eenmaal niet de structuur van een vereniging of stichting hebben. Daarvoor geldt afwijkend kerkrecht. Immers, ze zijn een rechtspersoon sui generis en bovendien is het ook niet wenselijk, gelet op de scheiding tussen kerk en Staat. Gelijkstelling zou betekenen dat ten aanzien van sommige rechtspersonen, namelijk de genootschappen op geestelijke grondslag die toevallig wel passen in het rechtspersonenrecht — het zijn immers vaak verenigingen of stichtingen — een ander regime zou gelden dan voor "gewone" rechtspersonen. Dat vindt de minister onwenselijk.

Mijnheer de Voorzitter! Het is nu maar de vraag, wat zwaarder moet wegen: het creëren van uniformiteit in het rechtspersonenrecht, maar dan toch met uitzondering van publiekrechtelijke rechtspersonen en kerkgenootschappen — alle of, zoals de minister stelde, verreweg de meeste? — of het handhaven van de gelijkstelling van kerkgenootschappen en andere genootschappen op geestelijke grondslag. Natuurlijk erkent mijn fractie dat het soms moeilijk te bepalen is, tot welke genootschappen het beperkt zou moeten blijven als die gelijkstelling wordt gehandhaafd. Duidelijk is natuurlijk dat niet bij voorbeeld een katholieke voetbalvereniging of een christelijke vereniging van platte landsvrouwen, beide op geestelijke grondslag, daaronder vallen. Hetzelfde geldt voor een andere niet-confessionele club die zich af en toe met bezinning bezighoudt. We zijn allemaal bezig met "schuivende panelen"; die categorie willen wij er niet onder vatten. Uit de doelstelling van het genootschap moet blijken dat het belijden, bezinnen en uitdragen centraal staat. Dat er afbakeningsproblemen kunnen rijzen, kan geen argument tegen gelijkstelling zijn. Immers, ook als het om het begrip "kerkgenootschap" gaat, kan niet duidelijk aangegeven worden wat daaronder verstaan moet worden. De minister geeft in de nota naar aanleiding van het eindverslag aan dat er op z'n minst sprake moet zijn van een gemeenschappelijke beleving of bezinning, maar tegelijkertijd betwijfelt de minister — in zijn memorie van antwoord — of het steeds zou moeten gaan om gemeenschappelijke godsverering. Maar dan kom je toch wel erg dicht bij die andere genootschappen waarvoor bezinning zo zeer centraal staat dat ze voor de leden ervan hetzelfde gewicht kan hebben als een gemeenschappelijk belijden op religieuze basis voor anderen. Kortom, ook het begrip "kerkgenootschap" blijft vaag.

De heer **Schutte** (GPV): Voorzitter, mevrouw Swildens heeft zelf al gememoreerd dat de kerkgenootschappen die ook in het licht van de jurisprudentie als zodanig worden aangemerkt, in het algemeen beschikken over een eigen kerkrecht, dat dus in de plaats komt van een deel van het publieke recht dat daarvoor niet van toepassing is.

Betekent uitbreiding van deze categorie tot genootschappen op geestelijke grondslag, zoals het Humanistisch Verbond, maar er kunnen er meer zijn, voor mevrouw Swildens dat er voor deze dan ook een soort geestelijk-genootschapsrecht zou moeten gelden? En zo ja, is dat er dan in de mate waarin dat in de loop der historie bij de kerkgenootschappen gevormd is, zoals de minister heeft aangegeven?

Mevrouw **Swildens-Rozendaal** (PvdA): Ik begrijp de vraag van de heer Schutte wel. Als het aan mij lag, zou ik zeggen: "gelijke monniken, gelijke kappen".

De **Voorzitter**: Ik denk dat dit beeld voor de heer Schutte iets minder gelukkig is.

De heer **Schutte** (GPV): Ook monniken staan bij mij in hoog aanzien.

Mevrouw **Swildens-Rozendaal** (PvdA): Wij gaan ervan uit, op basis van de artikelen 1 en 6 van de Grondwet, dat godsdienstige overtuiging uitdragen en belijdenis, hoe je het ook wilt noemen, en levenschouwelijke overtuiging uitdragen gelijkgesteld worden. De heer Schutte heeft dat in zijn schriftelijke bijdrage ook voortdurend aangehaald. De mooiste oplossing zou dan zijn om op al die rechtspersonen hetzelfde recht van toepassing te laten zijn. Dit betekent dat Boek 2 ook van toepassing zou moeten zijn op kerkgenootschappen. In de historie hebben kerkgenootschappen — en puur historisch gezien kan ik daar ook mee instemmen — een eigen rechtssysteem, een eigen kerkrecht ontwikkeld dat niet past binnen de structuur en organisatie van het rechtspersonenrecht. Dat is dus de reden dat de minister — en in zoverre geeft de PvdA hem gelijk — daaraan niet wil knagen. Hij wil niet dat kerkrecht afbreken. Dat mag de rechter niet en dat mag de wetgever niet. De wetgever mag dat niet op grond van de scheiding tussen kerk en staat. Tot zoverre zijn wij het dus eens.

Vervolgens kun je je afvragen of de andere genootschappen op geestelijke dan wel levensbeschouwelijke basis gelijkgesteld moeten worden met de kerkgenootschappen. Als je

het puur organisatorisch bekijkt, zou je kunnen zeggen dat je de uitzondering zo beperkt mogelijk houdt en dat het alleen voor kerkgenootschappen geldt. Dat is één keuze: uniformering van alle rechtspersonen, behalve die paar publiekrechtelijke genootschappen en kerkgenootschappen. Je kan ook van het volgende uitgaan. En dat doet de PvdA vooralsnog. Wij hebben te maken met levensbeschouwelijke organisaties en kerkgenootschappen. Wij willen niet dat de ene club, om het oneerbiedig te zeggen, anders wordt behandeld dan de andere. Wij vinden dat wij die gelijkstelling prioriteit moeten geven.

De heer **Schutte** (GPV): Ik kan daar in beginsel mee instemmen. Mevrouw Swildens kan echter niet om het feit heen dat het kerkelijk recht wel eens van oudere datum kan zijn dan het wereldlijk recht. Ook in haar benadering zou een "rechtsgat" kunnen vallen. Dat was de achtergrond van mijn vraag. Wat de kerken betreft geldt een kerkelijk recht, in welke vorm dan ook. Als het wordt uitgebreid tot nieuwe genootschappen, is het de vraag of daar een adequate vervanging voor is of dat je bij gebrek aan beter toch terugvalt op het civiele recht.

Mevrouw **Swildens-Rozendaal** (PvdA): Wij praten nu natuurlijk over principes. In de praktijk zal een rechtsvorm worden gekozen waarmee men uit de voeten kan. Op zichzelf zal het niet zoveel uitmaken. Als de algemene bepalingen van het rechtspersonenrecht per definitie ook betrekking hebben op die genootschappen, bestaat voor die genootschappen niet de mogelijkheid om bij voorbeeld zaken op het gebied van de oprichting, de onderlinge verhoudingen of de wijze waarop zij hun afgevaardigden kiezen anders te regelen dan volgens de algemene bepalingen in titel 1 is toegestaan voor rechtspersonen. Dat vinden wij nu juist iets te ver gaan. Wij bepleiten niet dat al die genootschappen een eigen recht creëren, maar wij sluiten niet per definitie uit dat die mogelijkheid in afwijkende gevallen aanwezig is. Dan nog blijft altijd de mogelijkheid in artikel 2, lid 2, bestaan dat als aanvullend recht altijd Boek 2 van kracht kan worden verklaard of gewoon geldig is. Ik zie dus het probleem niet zo.

Voorzitter! Ik wil dit onderwerp afronden. De discussie is reeds

eerder uitvoerig gevoerd. Opvallend was dat de toenmalige confessionele minister Van Agt stelde — na vorige betogen van met name de VVD'er Geurtsen en natuurlijk van mevrouw Haas van de Partij van de Arbeid en ook van de heer Scholten van de CHU — zich te refereren aan het oordeel van de Kamer. En die Kamer aanvaardde het amendement-Haas-Berger. Opvallend is dat nu een minister van liberale huize de gelijke behandeling van kerkgenootschappen en andere genootschappen op geestelijke grondslag wil terugdraaien door de laatste de bijzondere positie te ontnemen die wel aan de kerkgenootschappen voorbehouden blijft.

De heer **Korthals** (VVD): En hoe was het stemgedrag van D66 toen?

De heer **Wolffensperger** (D66): Wilt u het nog een keer horen, mijnheer Korthals?

De **Voorzitter**: Het woord is aan de heer Van den Berg.

De heer **Van den Berg** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Ofschoon mijn fractie zich niet in de positie heeft bevonden om van meet af aan deel te nemen aan de schriftelijke voorbereiding van dit wetsontwerp, zou ik toch graag in dit laatste stadium nog enkele opmerkingen willen maken. Al was het alleen maar, opdat op dit belangrijke onderwerp ons standpunt niet alleen uit onze opstelling bij de stemming zou behoeven te worden opgemaakt. Gegeven die voorgeschiedenis past mij wel enige beperking. Het is immers een zeer ruim terrein waarover wij spreken vandaag. Ik zou echter in het bijzonder een tweetal aspecten willen benadrukken. Kort eerst een centraal punt betreffende het huwelijksvermogensrecht en vervolgens meer algemeen de plaats van de kerkgenootschappen in ons burgerlijk recht.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zou mij achter de minister willen scharen, waar het gaat om het antwoord dat hij heeft gegeven op de vraag of het nog wel aanbeveling verdient, de algehele gemeenschap van goederen als wettelijk stelsel van huwelijksvoorwaarden te handhaven. De argumenten die de minister bij deze vraag heeft aangevoerd om haar in

positieve zin te beantwoorden, onderschrijven wij geheel. Een wijziging op dit punt zou overigens het karakter van dit wetsontwerp, dat nu toch niet meer wil zijn dan een technische aanpassing, verre overstijgen en zou zeer grondige overweging vergen. De tijd die daarmee gemoeid zou zijn, zou zekere aanzienlijke vertraging van de invoering van de Boeken 3, 5 en 6 van het nieuwe BW tot gevolg hebben. Mag ik in dit verband ook wijzen op de ervaringen die opgedaan zijn met het nieuwe erfrecht, Boek 4? Immers, wat een voortrein had moeten worden, dreigt nu de laatste wagon te worden, waarbij ik nu maar in het midden laat welke lading die wagon zal gaan bevatten.

Het gaat trouwens zowel bij het erfrecht als bij het huwelijksvermogensrecht om een uiterst belangrijk stuk wetgeving, wat in principe iedereen in ons volk kan raken en wat daarom een zeer grondige overweging behoeft. Het zal duidelijk zijn, mijnheer de Voorzitter, dat op dit punt de voorstellen voor ons geen problemen opleveren.

Wel betreuren wij het zeer — ik hecht eraan, dit hier nog uitdrukkelijk te melden — dat in de artikelen 379 en 383 van Boek 1 de bepaling inzake een andere levensgezel ook is geïntroduceerd. Wij begrijpen dat dit ook op andere punten in het BW al is gebeurd — onder andere artikel 432 — maar ik hecht eraan mee te delen, dat wij het toch zeer betreuren dat op deze weg wordt voortgegaan en dat wij krachtens onze visie op het huwelijk deze wettelijke erkenning van de buitenhuwelijkse relaties niet kunnen steunen.

Mijnheer de Voorzitter! Dan het punt van de kerkgenootschappen. Allereerst moet ik melden dat tot onze voldoening de kerkgenootschappen in titel 1 van Boek 2 de plaats hebben behouden, die zij ook nu hadden. Wij doelen op de plaatsing na de publiekrechtelijke rechtspersonen en voor de privaatrechtelijke rechtspersonen. Die positie is, gegeven onze huidige staatkundige orde, de enige juiste. In en buiten deze Kamer is, ook in het verdere verleden, veel gesproken over de vraag wat het te betekenen heeft dat de kerk "van publieke rechte" is. Sinds de scheiding van kerk en staat betekent dit in elk geval dat de kerk niet meer als voorheen over eigen jurisdictie beschikt, maar die scheiding betekent evenmin dat

wij de kerken nu maar als een categorie van burgerlijk recht moeten gaan beschouwen, hetgeen in de vorige eeuw, ook van overheidszijde, wel is voorgekomen. Met name wat betreft de rechtspersoonlijkheid geldt dat de kerken hun rechtspersoonlijkheid aan het eigen kerkelijk recht ontlelen. Wie oog voor de historie heeft, zal dit moeten onderkennen.

Wij sluiten ons dan ook aan bij een zin in de nota naar aanleiding van het eindverslag, waar wij lezen dat de rechtspositie van de kerkgenootschappen zich in de loop van de geschiedenis los van het door de overheid geregelde burgerlijk recht heeft ontwikkeld. Ik wijs er dan ook op dat wie er nu voor zou pleiten om de kerkgenootschappen onder een burgerrechtelijk regime te brengen, moet beseffen dat hij daarmee in zekere zin een pleidooi voert voor terugkeer naar de situatie van de vorige eeuw, toen de overheid, ook al beleed die toen ook de scheiding van kerk en staat, zich toch zeggenschap aanmatigde in de interne organisatie van de kerken. Ik wijs op de situatie onder koning Willem I.

Mijnheer de Voorzitter! Terloops moet ons echter nog een fundamentele opmerking van het hart. Als de regering op de zoëven genoemde bladzijde van de nota naar aanleiding van het eindverslag stelt, dat de scheiding tussen kerk en staat een in de loop der tijd tot welzijn van beide gegroeide wijsheid is, dan prikkelt die uitspraak tot uitvoerige beschouwingen en kritische kanttekeningen. Ik wil dat nu niet doen, maar volstaan met op te merken dat de door de regering bedoelde scheiding inderdaad een aantal praktische problemen heeft beëindigd. Ik spreek niet over "opgelost" maar wel beëindigd. Maar het fundamentele probleem van de geestelijke en politieke oriëntatie van het staatsbestuur, van een overheid die naar onze overtuiging Gods diensdijne heeft te zijn, is blijven liggen. Dat gegeven verhindert ons ten enenmale die scheiding van kerk en staat als een vooruitgang of als een soort hoogste wijsheid te beschouwen.

Mijnheer de Voorzitter! Bij deze gelegenheid is ook de naar ons oordeel wat onvruchtbare discussie weer opgelaaide over de vraag of de wet niet een definitie van het begrip "kerkgenootschap" zou moeten bevatten. Ik stel intussen vast, dat de wetgever in ons land al bijna twee eeuwen met dit begrip werkt zonder

dat het in de wet zelf is omschreven en zonder dat het in de praktijk ook tot echte problemen aanleiding heeft gegeven. De rechter is zo nodig corrigerend opgetreden en doet dat nog. De minister heeft ook terecht verwezen naar de uitspraak van de Hoge Raad van 31 oktober 1986. De overheid heeft naar mijn wijze van zien sinds zij zich neutraal verklaard heeft ten opzichte van alle godsdienst ook geen orgaan meer, dat in staat zou zijn om het wezen van de Kerk en van het daaruit voortvloeien van de wezen van de afzonderlijke kerken te onderkennen. In elk geval kan mijn fractie als het daarom gaat niet meegaan met de karakterisering die de minister heeft gegeven van een kerkgenootschap: een gemeenschappelijke godsverering of een op zijn minst gemeenschappelijke religieuze beleving of bezinning. Dat is een sociologische en niet een theologische aanduiding. Zij gaat subjectief uit van de religieuze mens en niet van datgene wat karakteristiek in objectieve zin is voor de kerk, namelijk de Bijbel. Maar wat ons betreft, moeten wij de discussie over de definiëring op dit moment maar stoppen, totdat onverhoopt zou blijken van misbruik van het begrip "kerkgenootschap".

Wij zijn het overigens eens met de consequentie van de door de regering gegeven karakterisering van een kerkgenootschap, namelijk dat de andere genootschappen op geestelijke grondslag niet met de kerkgenootschappen op één lijn gesteld mogen worden. Ik wijs erop, dat dit ook steeds het standpunt van de regering is geweest. Het is zojuist ook even aan de orde geweest. Het was ook het standpunt van de regering toen Boek 2 tot stand kwam. De koppeling die nu gelegd is, is tot stand gekomen dankzij een amendement van de Kamer. Dat is ook al eerder genoemd. Het is in dat licht bezien consequent en juridisch beschouwd zuiver, dat nu een ontkoppeling wordt voorgesteld van beide categorieën rechtspersonen. Levensbeschouwelijke organisaties en andere genootschappen op geestelijke grondslag kunnen geen aanspraak maken op de status van kerkgenootschappen. Hen staan de rechtsvormen van de privaatrechtelijke rechtspersonen, namelijk de vereniging of de stichting, ter beschikking. Tegen deze achtergrond bezien, komt het ons dan ook wat merkwaardig over dat de Raad van

Kerken zich als zelfstandig kerkgenootschap beschouwd wenst te zien. Is hier in feite iets anders aan de orde dan een samenwerking c.q. een overlegorgaan van een aantal kerkformaties? Zowel met betrekking tot de huidige tekst als met betrekking tot de in het voorstel van wet vervatte uitbreiding tot lichamen waarin de kerkgenootschappen zijn verenigd, vragen wij ons af of er geen sprake is in dit verband van oneigenlijk gebruik van de term "kerkgenootschap", want ook wanneer de Raad van Kerken zijn rechtspersoonlijkheid zou willen doen steunen op deze voorgestelde uitbreiding, dan nog is het de vraag of men voldoet aan het vereiste om voor deze vorm in aanmerking te komen, namelijk een nauw kerkrechtelijk verband. Hooguit zou men in casu naar onze wijze van zien kunnen spreken van een federatief verband.

Mijnheer de Voorzitter! In de nota naar aanleiding van het eindverslag merkt de minister nog op, dat de wet aan de juridische fusie van de kerkgenootschappen niets in de weg legt. Gezien de strijd die in de literatuur is ontstaan, leidt dit ons tot de vraag of overgang van goederen en schulden van rechtswege zonder wettelijke voorziening eveneens tot de mogelijkheden behoort. Ik zou hierop graag een reactie krijgen.

In het algemeen zal u duidelijk zijn, dat wij behalve de door mij gemaakte opmerkingen en kanttekeningen, met de thans voorliggende voorstellen wel instemmen. Ik wil nog één opmerking tot slot maken. Het heeft ons wat verbaasd, dat in artikel 1 van Boek 2 nog genoemd worden de veenschappen en de veenpolders. Sedert 1983 is de trits waterschappen, veenschappen en veenpolders uit de Grondwet verdwenen en is alleen sprake van waterschappen. Dat heeft niet alleen te maken met het feit dat veenschappen en veenpolders niet meer bestaan. Veel principiëler is dat het waterschapsbegrip, zoals in artikel 133 van de Grondwet vermeld, een ruim begrip is. Het zou namelijk ook deze lichamen, als zij er nog zouden zijn, omvatten. Ik wijs erop dat ook in de waterschapswet die bij de Kamer is ingediend, de begrippen veenschappen en veenpolders niet meer voorkomen. Wij vonden het curieus om te zien dat het begrip hier in leven is gehouden. Wij geven de regering in overweging om de

begrippen veenschappen en veenpolders uit artikel 1 te laten vervallen.

De **Voorzitter**: Ik wil vervolgens procedureel met de commissie overleg voeren, waarbij ik mij speciaal tot de ondervoorzitter richt. Wij hebben ter behandeling een wetsvoorstel. Dat betekent: algemene beraadslaging en artikelsgewijze behandeling. Naar goed gebruik hebben de leden zich al heel sterk geconcentreerd op bepaalde artikelen. Ik ben een beetje bang dat wij, als wij straks een tweede termijn algemene beraadslaging en vervolgens een artikelsgewijze behandeling houden, in conflict komen met de klok. Deze vergadering eindigt om elf uur, zo mogelijk vroeger. Ik stel voor, na enig overleg, om straks een tweede termijn te houden en daarmee zoveel mogelijk de artikelen af te doen.

Daartoe wordt besloten.

Minister **Korthals Altes**: Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de Kamer voor de bijzonder zorgvuldige wijze waarop zij deze Invoeringswet Boeken 3, 5 en 6 (zesde gedeelte) behandelt. Die bijzonder zorgvuldige wijze is eigenlijk karakteristiek voor de manier waarop in de afgelopen vijf jaar, sinds het kabinet-Lubbers I, de behandeling heeft plaatsgevonden. Wij hebben met elkaar een tijdschema afgesproken voor de verdere behandeling van het Burgerlijk Wetboek en de invoering ervan. Ik sluit mij aan bij degenen die dank hebben uitgebracht aan de bijzondere griffier voor de voorbereiding van deze behandeling. Mijn erkentelijkheid strekt zich uiteraard uit tot de heren De Die en Koning, hier vanavond aanwezig om mij ter zijde te staan.

Het is duidelijk, na de vaststellingen-wetten kan de invoering van de Boeken 3, 5 en 6 allermist worden gekwalificeerd als een quantité négligeable. Dat zou een onderschatting van de werkelijkheid zijn. De invoeringswet als geheel, verdeeld in twaalf gedeelten, behandelt drie verschillende onderdelen:

- de stukken van het nieuw Burgerlijk Wetboek zelf;
- de aanpassingswetten;

- de overgangswetten.

De eerste tranche, het nieuw Burgerlijk Wetboek zelf, is nu bijna door de Tweede Kamer afgehandeld. Het tweede, het vierde en het vijfde gedeelte van de invoeringswet zijn al geheel afgehandeld. Alleen de koop wacht nog. Gelukkig zal dat maar kort hoeven te duren. De voltooiing is nabij!

De ontwerpen van de overgangswetten (elfde en twaalfde gedeelten van de invoeringswet) zijn wel ingediend, maar komen pas volgend jaar in verdere behandeling.

Van de aanpassingswetten staat de eerste al in het Staatsblad. Het eerste gedeelte van de invoeringswet — dat het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, de Faillissementswet en de Wet op de rechterlijke organisatie op de Boeken 3, 5 en 6 doet aansluiten — heeft het Staatsblad bereikt. De Tweede Kamer behandelde het al in 1983. Vandaag keren wij dus terug naar de aanpassingswetten. De mondelinge behandeling van de aanpassing van de Boeken 1 en 2 aan de Boeken 3, 5 en 6 is aan de beurt. Het is de eerste van een reeks van vijf, die zijn vervat in het zesde t/m tiende gedeelte van de invoeringswet. Alle zullen in de komende maanden aan de orde komen. Volgens het enigszins bijgestelde tijdschema, dat wij ook met de behandeling van dit ontwerp halen, zal de Kamer met de voltooiing van de resterende gedeelten van de invoeringsoperatie nog net anderhalf jaar bezig zijn. Dat is een flinke taak, waarvoor vooral weer een zwaar beroep gedaan zal moeten worden op de bijzondere griffier en waarvoor ook een zwaar beroep op de commissie gedaan zal worden.

Vanavond is al gezegd dat het aanpassen niet altijd alleen maar inhoudt dat zaken soms moeten worden vervangen door goederen en goederen door zaken. De aanpassing van het Wetboek van burgerlijke rechtsvordering heeft ons een nieuw beslag- en executierecht gebracht. Het zevende gedeelte van de Invoeringswet bevat behalve allerlei kleinigheden ook bij voorbeeld een nieuwe regeling voor bijzondere contracten als bewaargeving, borgtocht en lastgeving. Ik moet erkennen dat ook het zesde gedeelte wat verder gaat dan louter formele aanpassing. Wel is voor die verdergaande aanpak gewoonlijk een aanknopingspunt te vinden in de Boeken 3, 5 en 6. Zo leidde de

regeling van nietigheden in de titel 3.2 tot een opnieuw doordenken van de nietigheden in het huwelijkse vermogensrecht — dit staat in de artikelen 87 tot 89 en 97 en 98 van Boek 1 — en van de nietigheid van besluiten en de ontbinding van rechtspersonen in Boek 2. Daarbij zat echter tevens de gedachte voor dat de regeling van deze onderwerpen in de toch vrij recente Boeken 1 en 2 in het algemeen als niet geheel geslaagd werd beschouwd. Aldus is de gelegenheid van de noodzakelijke aanpassing aangegrepen om ook een beperkte technische verbetering na te streven.

Ik zeg uitdrukkelijk beperkt. Ik word daarin nader gesterkt door het feit — de heer Korthals heeft dit genoemd — dat de commissie van wijzen ons ook nog eens op die beperking heeft gewezen. Daarin zou zich ook in dezen de meester moeten tonen. Achter verreweg de meeste wetsvoorstellen zit een duidelijke dringende reden, een politieke of maatschappelijke wenselijkheid, de verwerking van een internationale regeling of dergelijke. Intussen veroudert echter het gewone gedeelte van onze wetgeving. De rechter moet zijn eigen weg zoeken. Het recht wordt anders slecht vindbaar. Grote gedeelten van ons oude Burgerlijk Wetboek hebben daaronder te lijden gehad en hebben zo'n operatie als ons Nieuw Burgerlijk Wetboek nodig gemaakt. In de toekomst kunnen wij de druk daarvan beter verdelen door geregelde beperkte technische heroverwegingen. Dat bespaart ons ook de kans dat wij na 40 jaar nog niet gereed zouden zijn met een heroverweging en intussen allerlei wijzen zouden moeten raadplegen over hoe wij er verder kunnen uitkomen. Ik wil hier dus nog eens de nadruk op leggen, hoewel mij uit de interventies van de Kamer is gebleken dat er wel communis opinio over bestaat dat wij de perken niet te buiten moeten gaan en dat wij de verleiding om verder te gaan, bij voorbeeld door radicalere wijzigingen aan te brengen in het huwelijksvermogensrecht, moeten weerstaan. Wij moeten ook niet gaan proberen — de heer Van den Berg zal dit op zichzelf toejuichen — om de vermogensrechtelijke positie van ongehuwd samenlevenden een wettelijke grondslag te geven. Dat komt dus later.

De heer **Van den Berg** (SGP): Dat verheugt mij niet, Voorzitter.

Minister **Korthals Altes**: De heer Van der Burg heeft bij een groot aantal punten stilgestaan. Ik meen dat ik de meeste betrekkelijk kort kan aanstippen in mijn antwoord. De kwestie van de schijnerkenning die in het begin van deze zomer actueel is geworden, heeft geleid tot vrij heftige discussies binnen het ministerie van Justitie over de vraag of wij zouden moeten voortgaan op het ingeslagen pad bij het wetsvoorstel voor het afstammingsrecht of dat wij zouden moeten voortgaan op het ingeslagen pad van erkenning als rechtshandeling dan wel of wij de weg zouden moeten gaan bewandelen die in de meeste, zo niet alle Westeuropese, landen bestaat, namelijk dat erkenning moet worden gezien als een waarheidshandeling en dus zou moeten voldoen aan het waarheidsbeginsel. Daar is veel tegen. Het brengt met zich dat een humanitaire vorm van erkenning, bij voorbeeld aan het begin van een huwelijk waarin al een voorkind is, op bepaalde problemen zou stuiten. Die vorm van erkenning heeft in onze samenleving bepaald haar waarde aangetoond. Toch moet ik erkennen dat na de schijnhuwelijken, waarbij het huwelijk wordt gedeformeerd om daarmee criminele doelstellingen in de sfeer van de prostitutie na te streven, de erkenningen ook in een dergelijke sfeer terecht zijn gekomen. De vraag is of je dan als wetgever niet genoodzaakt bent om, hoezeer ook contre coeur, maatregelen te nemen om dat voorkomen. Welnu, dat zou kunnen. Dat zou met zich brengen dat een aanzienlijke uitbreiding van de adoptiemogelijkheden in het verschiet zou liggen. Het is een zeer gecompliceerde materie, waarvan de staatssecretaris en ik zeer onlangs hebben besloten dat het ons juister leek, die hele problematiek in een notitie ter kennis van de Kamer te brengen met de vraag, of we daarover overleg kunnen plegen alvorens wij verder gaan op het terrein van het ontwerpen van wetgeving, zodat wij weten hoe de Kamer daarover denkt. We zullen zelf onze meningen, de voors en tegens en de alternatieven daarin tot uitdrukking brengen. Aan die notitie wordt nu gewerkt; wij hopen haar over niet al te lange tijd aan de Kamer te sturen, zodat overleg over deze problematiek mogelijk wordt. Ik

ben helaas tot de conclusie gekomen dat de vraag, of je de erkenningsmogelijkheden niet moet beperken om daarmee misbruik tegen te gaan, een wezenlijk element in de discussie is geworden.

Over het probleem van de schijnhuwelijken heeft de permanente adviescommissie voor de burgerlijke stand advies uitgebracht. Dat advies heb ik hedenmiddag aan de Kamer toegezonden, met een standpunt. Als het goed is moet het de Kamer dezer uren kunnen bereiken. Ik wil daar graag naar verwijzen.

De heer Van der Burg heeft de kwestie van de herroepelijke begunstiging bij levensverzekeringen aan de orde gesteld met de vraag of dat een gift is of niet. Het probleem is bekend, de heer Van der Burg heeft dat duidelijk uiteengezet. Hij neemt het standpunt in dat de herroepelijke begunstiging niet moet worden gezien als een gift. Hij is er ongetwijfeld van op de hoogte dat de meeste schrijvers die mening niet delen en dat er zelfs wordt gesproken over een heersende leer, verdedigd in Asser/De Ruiter (nr. 182), De Bruyn (bladzijde 62) en Klaassen/Luijten (bladzijde 41.2). Schoordijk kijkt af, Clausning neemt een middenpositie in en ook de CDA-fractie neemt in dezen een eigen positie in. Ik meen dat de rechtspraak zich zou conformeren aan wat ik als heersende leer heb geschilderd. Het probleem is dat, wanneer wij in de begunstiging als zodanig het giftelement niet zien, de vraag rijst waarin dat element dan zit? Vaststaat dat er geld in de vorm van premiebetalingen aan het vermogen wordt onttrokken, maar ik meen dat dit op zichzelf niet het giftelement inhoudt, want dat geld gaat naar de verzekeringsmaatschappij en niet naar de begunstigde. De begunstiging zelf leidt er toe dat na de dood de schenking wordt geëffectueerd. Omdat tot de dood de begunstiging herroepelijk is, is niet geïdentificeerd wie de uiteindelijke begunstigde is van de gift, maar zo lang er sprake is van een begunstiging, is er in elk geval sprake van een gift die iemand zal toekomen. Het kan zijn dat aan het einde van de rit de overlevende echtgenoot de gerechtigde zal blijken te zijn, wanneer de begunstiging wordt gewijzigd of wanneer de primaire begunstigde is komen te overlijden en in gevolge de gebruikelijke

voorwaarden de erfgenamen daarvoor in de plaats komen. Dat betekent dus een mate van onzekerheid, maar ik ben niet zo ver dat ik daaraan de conclusie wil verbinden dat dan toch geen sprake is van een gift, want op het moment dat de begunstiging wordt uitgeschreven, bestaat wel degelijk het oogmerk om op termijn iemand te bevoordelen.

De heer **Van der Burg** (CDA): Artikel 88 behoort tot de gezinsbeschermende bepalingen. De vraag is natuurlijk wie kan dan anders dan de echtgenote de gift, zoals de minister hem blijft noemen, aantasten.

Minister **Korthals Altes**: Alleen de echtgenoot van de verzekeringnemer.

De heer **Van der Burg** (CDA): Exact. Dat zal dan kunnen betekenen dat de andere echtgenoot niet meer aan zijn verplichtingen kan voldoen in gevolge de levensverzekeringsovereenkomst, deze ontbonden wordt en daarmee de gehele zaak wordt teruggedraaid, terwijl de echtgenote in het kader van de financiering van de echtelijke woning belang zou kunnen hebben bij het hanteren van de levensverzekering. Dan is het dus naar mijn oordeel geen gift.

Minister **Korthals Altes**: Ik geloof dat wij onderscheid moeten maken. Lang niet in alle gevallen is er sprake van een gift, want als een begunstiging voortvloeit uit het nakomen van een natuurlijke verbintenis, speelt het hele vraagstuk niet. Het vraagstuk speelt alleen in de gevallen dat met de begunstiging beoogd is een derde, tegenover wie geen civiele of natuurlijke verbintenis bestaat, dus geen verbintenis voortvloeiende uit dringende verplichtingen van moraal en fatsoen, te begunstigen. Dat komt voor. Het is betrekkelijk uitzonderlijk. In die gevallen moet naar mijn mening gesproken worden van een gift. Dan is inderdaad de toestemming van de echtgenote vereist. Ik weet ook niet wat daar tegen is. Wij kunnen er lang over spreken, maar ik geloof dat er aan de wederzijdse argumenten niet veel meer is toe te voegen. De meerderheid van de commissie wil naar mijn mening het nu maar laten zoals het is. Wellicht dat wij dan bij de behandeling van titel 7.3 er nader over kunnen spreken. Dan kunnen ook de elementen aan de orde komen hoe

het zit met de koop en verkoop van het huis dat tevens tot woning strekt. Dat speelt bij 7.1.

Hoeveel slapende fondsen er zijn en hoeveel kapitalen stichtingen beheren of juist niet beheren, onttrekt zich aan onze waarneming, denn man sieht nur die im Lichte, die im Dunkeln sieht man nicht.

De **Voorzitter**: Kunt u de bron noemen of is het een algemeen spreekwoord?

Minister **Korthals Altes**: Ik heb algemeen Duits gesproken. Artikel 299 Boek 2 biedt in elk geval de mogelijkheid dat de rechtbank op verzoek van belanghebbenden of op vordering van het openbaar ministerie bestuurders benoemt. Langs die weg kan ook de inschrijving in het stichtingregister worden afgedwongen, maar ook daar geldt weer, waar men geen weet van heeft, daar kan men ook niet tot dwangmaatregelen overgaan. De wijziging van de achterhaalde doelstelling wordt in het ontwerp opgelost via artikel 292, lid 2. Nu ligt het niet voor de hand, dat het openbaar ministerie uit eigen beweging, zonder aanleiding van buitenaf, onderzoeken gaat instellen naar het functioneren van stichtingen. Het openbaar ministerie moet niet een soort stichtingspolitie worden.

De heer **Van der Burg** (CDA): Dat heb ik ook niet bepleit.

Minister **Korthals Altes**: Ik wil de illusie wegnemen dat het feit dat het openbaar ministerie hier bevoegdheden heeft, zal leiden tot een groot-scheepse opruiming. Ik denk dat een aantal van de problemen van de heer Van der Burg heeft aangestipt nog wel geruime tijd sluimerend zullen blijven. Het zal in de eerste plaats het bestuur moeten zijn, dat het initiatief neemt tot statutenwijziging. Blijft dat in gebreke en zijn er belanghebbenden die menen dat het bestuur ten onrechte in gebreke blijft, dan kunnen zij het openbaar ministerie daarop wijzen. Dat is wel een mogelijkheid die nu wordt gegeven.

Dan de vraag, of de wetgever een raad van commissarissen moet voorschrijven voor in beginsel alle stichtingen. Ik meen, dat een definitieve beantwoording van deze vraag nu het kader van dit wetsvoorstel te buiten zou gaan. Er zijn wel enige voordelen aan verbonden. Die

heeft de heer Van der Burg ook genoemd, maar het is de vraag of een min of meer algemene verplichting, ook uit het oogpunt van deregulering, niet te ver zou gaan. Wij leggen tal van stichtingen die deze behoefte op dit ogenblik niet gevoelen, zekere bestuurslasten en de last van statutenwijziging en dergelijke op. Talrijke stichtingen waar het algemeen bestuur in feite als een soort van raad van toezicht fungeert, met een directeur voor de dagelijkse leiding onder zich, zouden dan namelijk hun statuten moeten gaan wijzigen met wellicht toch weer allerlei verschuivingen in bevoegdheden. Aan de andere kant zijn er ook nog de vele kleine stichtingen, eenmansstichtingen vaak, waar voor de raad van commissarissen evenals bij kleine vennootschappen en verenigingen weinig empoel zou zijn. Vaak wordt op stichtingen toezicht gehouden door subsidiegevers, gemeentebesturen — ik denk bij voorbeeld aan de Hofjes — of instellingen waarmee de stichting is verbonden. Voor de belangrijke categorie van de pensioenfondsen bestaat er bovendien een eigen wettelijke toezichtregeling. Alles bijeen genomen, zou ik dus nu geen toezegging willen doen. Het vraagstuk heeft aspecten van maatschappelijke verhoudingen en vrijheden en juridische implicaties die ik zo niet op een achternamiddag kan overzien, maar die misschien bij een verdere revisie van deze materie kunnen worden bekeken.

Wij gaan nu naar de andere kant van het spectrum — de ene kant vormen de slapende stichtingen die de heer Van der Burg aan de orde heeft gesteld — waar de stichtingen zich bevinden waaraan een onderneeming is verbonden. Daar zit groei in, maar ik geloof niet dat die moet worden toegeschreven aan angst voor het antecedenten-onderzoek dat plaatsvindt bij oprichtingen van naamloze vennootschappen of besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid, want op zichzelf is dat onderzoek niet zoveel scherper dan tien jaar geleden. De maatstaven zijn niet wezenlijk veranderd. Wel is de doelmatigheid vergroot. De automatisering maakt dat er minder mensen door de mazen van het net glijpen.

Over het enquêterecht is advies gevraagd aan de SER. Daar ligt de vraag op tafel, of het enquêterecht zou moeten worden uitgebreid tot bij

voorbeeld alle stichtingen of alleen maar bepaalde stichtingen. Dat advies zal er, zoals het er nu uitziet, volgende zomer zijn. Pas dan zal ik de gelegenheid hebben om nader te bezien wat ons te doen staat.

De Voorzitter: Ik wil niet flauw zijn, maar u had het over de volgende zomer. Is dat 1988 of 1989?

Minister Korthals Altes: De eerstvolgende zomer is die van 1988.

De Voorzitter: Met dit soort data is het nuttig om te weten waar wij aan toe zijn. Het is dus 1988.

Minister Korthals Altes: Niet een volgende zomer maar dé volgende zomer.

De Voorzitter: Ik ga u niet naar de Handelingen verwijzen.

Minister Korthals Altes: 1988. En dan ligt het nog aan de SER.

De Voorzitter: Dat is genoteerd.

Minister Korthals Altes: Ik geloof niet dat er op dit ogenblik op grote schaal wordt gevluht in de stichting als rechtsvorm. Wij moeten echter zorgen, dat de verlokkingen niet onweerstaanbaar worden. Ik geloof overigens niet dat het ontbreken van een toezichthoudend orgaan bij de stichting een rol speelt bij de aantrekkelijkheid. Bij de gewone naamloze vennootschap en besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid kennen wij ook geen verplicht toezicht. De grote stichtingen waarover wij spreken bestonden bovendien allemaal al voordat wij de structuurregeling kenden. Die zijn dus ook niet in die rechtsvorm gevluht omdat zij benauwd waren voor de medezeggenschap en trachtten, de medezeggenschap te ontvluchten.

Wat de jaarrekening betreft zie ik met de heer Van der Burg iets in de gedachte, dat de grondregels daarvan ook moeten passen bij een stichting met onderneming. Bij alle gedetailleerde regels over de inhoud van de stukken die titel 8 op grond van het Europese recht geeft, bekruipt mij wel de twijfel of zij allemaal wel zouden passen. Daarover zou ik toch graag advies vragen aan registeraccountants en aan de Commissie vennootschapsrecht.

Die commissie noemende kom ik op het voorstel van de heer Van der Burg, de Commissie vennootschapsrecht te hervormen en te herbenoemen tot permanente adviescommissie voor het rechtspersonenrecht. De Commissie vennootschapsrecht heeft in feite al een ruimer werktelein. Zij adviseert niet alleen op het terrein van de naamloze en de besloten vennootschap. Zo heeft de Commissie vennootschapsrecht een groot aandeel gehad in het wetsvoorstel dat wij nu behandelen. Zij heeft de regeling voor de structuurcoöperatie grotendeels ontworpen. Van haar is ook het voorontwerp, nu al wet, voor de fusie van verenigingen en stichtingen afkomstig. Ik meen dat in feite al aan de wens van de heer Van der Burg is voldaan en dat het dus alleen maar gaat om de vraag, of de ingeburgerde naam van de commissie moet worden gewijzigd. De Commissie vennootschapsrecht ligt bij ons op het ministerie van Justitie als zodanig zeer in het gehoor. De commissie heeft zich daar bovendien ook groot gezag verworven.

Als de commissie een mening heeft, is het zeer moeilijk daarvan af te wijken. Zelfs als men een kamermeerderheid in de rug heeft, blijkt het nog wel eens moeilijk te zijn. Ik hoop aan het einde van dit jaar, of het begin van het volgende jaar te berichten wat het lot zal zijn van het aanvaarde amendement-Vermeend, waar de Commissie vennootschapsrecht zich aldoor maar niet in kan vinden. Ik zou de commissie haar naam voorlopig nog maar willen laten houden bij de teleurstelling die ik haar vandaag of morgen bereid door te schrijven, dat wij toch eigenlijk het advies van de Commissie vennootschapsrecht met betrekking tot het amendement-Vermeend niet zullen opvolgen.

De heer Van der Burg (CDA): Het is een boeiend antwoord van de minister maar hij heeft nog helemaal niet gesproken over de samenvoeging van de commissie en de werkgroep. Er bestaat ook nog een werkgroep vennootschapsrecht, die de staatssecretaris van Justitie pleegt te adviseren inzake de richtlijnen voor het oprichten van naamloze en besloten vennootschappen. Er zijn vacatures in die werkgroep. Ik vermag werkelijk niet zien wat er tegen is, de zaak bijeen te voegen, de juiste naam te geven en

de commissie in de Nederlandse Staatsalmanak op te nemen, gezien de enorme beleidsmatige invloed die de commissie heeft op het beleid van Justitie. Zij staat niet in de Staatsalmanak. Gezien de huidige openbaarheid van bestuur mag je verwachten, dat zeer zware adviescommissies in de Staatsalmanak worden vermeld.

Minister Korthals Altes: Ik ben graag bereid, de commissie-Vennootschapsrecht een plaats te doen vinden in de Staatsalmanak. De werkgroep-Vennootschapsrecht, die de staatssecretaris placht te adviseren, is opgeheven.

De heer Van der Burg (CDA): Dat bericht bereikt de Kamer dan hedenavond. Dank u zeer.

Minister Korthals Altes: Ik hoop dat de leden van de commissie-Vennootschapsrecht er geen bezwaar tegen hebben dat deze nevenfunctie in de Staatsalmanak wordt gepubliceerd.

De Voorzitter: Ik denk dat deze minister zich sowieso zal moeten verstaan met de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, die naar ik meen over de Staatsalmanak gaat.

Minister Korthals Altes: Dat zou kunnen. Dat dateert waarschijnlijk uit de tijd dat de Staatsalmanak nog een uitgave was van de nog niet geprivatiseerde staatsuitgeverij. Ik zal eens informeren hoe het na de privatisering precies in elkaar zit.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Van der Burg heeft gevraagd om een nieuw vouwblad over de stichting. Ik wil hem graag toezeggen dat wij aan zo'n vouwblad zullen werken. Daarin kan dan ook op het belang van een goede regeling van het toezicht worden gewezen. Bovendien kunnen dan de nieuwe mogelijkheid tot doelwijziging en het nut van het Nederlands Informatiecentrum voor Fondsen onder de aandacht worden gebracht.

De heer Van der Burg heeft gesproken over de vicarieën en beurzenstichtingen. Het opruimen, schoonvegen en inspecteren van de rommelzolder van Onderwijs en Financiën behoort niet tot mijn taak. Ik heb dat tenminste in de Staatsalmanak bij mijn taakomschrijving niet kunnen vinden. Van de toenmalige minister van Financiën, die tevens minister voor de Nederlands Hervormde eredienst was, is in 1865

de laatste functie overgenomen door de minister van Justitie, die tegelijkertijd minister voor de Rooms-Katholieke eredienst was. Dat heeft niet geleid tot het overnemen van een rommelzolder, maar wel tot het overnemen van de archieven. Die archieven bevinden zich nu in het ministerie van Justitie onder mijn beheer. Dat strekt zich echter niet uit over de vicarieën en beurzenstichtingen.

Ik heb altijd grote belangstelling voor de nog werkzame besluiten van de soevereine vorst en koning Willem I, zoals men weet. Wat deze besluiten van de soevereine vorst en koning Willem I betreft, moet ik verwijzen naar mijn ambtgenoten van Onderwijs en Wetenschappen en van Financiën. Ik hoop overigens dat deze historische waarden de brand op de zolder van Financiën, die daar in 1983 heeft gewoed, hebben overleefd.

De heer Van der Burg kan ik toegeven dat wij met of zonder hercodificatie op het gebied van het privaatrecht alert moeten zijn op ontwikkelingen, die het bestaande evenwicht dreigen te verstoren. Ik ben begonnen met te verwijzen naar het probleem van de schijnkenningen, waarbij een systeem, dat jaren tot heil van de samenleving heeft gefunctioneerd, plotseling gedeformeerd dreigt te worden. Dat dwingt je dan tot hernieuwde aandacht voor dat probleem.

De heer Schutte heeft zeer uitvoerig gesproken over de kerkgenootschappen en hun positie en naar mijn smaak daarbij een principieel juist onderscheid gemaakt. Ik wil daarop pas later ingaan, omdat alle andere sprekers daarover ook hebben gesproken en ik daarop in een betoog wil trachten te reageren.

De heer Schutte heeft echter ook een specifiek onderwerp aangeroerd, namelijk dat van artikel 3.4.1.1, lid 2, betreffende de fusie. Mijnheer de Voorzitter! Ik meen dat fusie, ook wanneer het om kerkgenootschappen gaat, altijd inhoudt dat ten minste één der partijen juridisch verdwijnt, al mag het gedachtengoed blijven voortleven in de nieuwe situatie. Daarom ook is het artikel rechtstreeks op kerkgenootschappen van toepassing als er sprake is van een juridische fusie. Daarbij kan men inderdaad artikel 309 analogisch toepassen in het fusiebesluit.

De heer **Schutte** (GPV): Juist als het

gaat om fusies van kerkgenootschappen zal het over het algemeen zo zijn dat die genootschappen pretenderen, gezamenlijk verder te willen gaan met het hanteren van het kerkrecht van de genootschappen die samengaan. Op grond van dit recht geredeneerd, is het moeilijk om te spreken over het juridisch verdwijnen van een of meer kerkgenootschappen. Ik denk dat uw redenering is gebaseerd op het civiele recht.

Minister **Korthals Altes**: Ik meen dat in dat geval beide fuserende kerkgenootschappen in juridische zin verdwijnen en dat er een nieuwe rechtspersoon, een nieuw kerkgenootschap, ontstaat met een eigen kerkrechtelijke organisatie, waarschijnlijk samengesteld uit de oorspronkelijke gedeelten. Ook dan is er sprake van een verdwijnen.

De heer **Schutte** (GPV): Redenerend op grond van de eigen kerkrechtelijke positie van kerkgenootschappen zou ik er de voorkeur aan geven dat in zo'n situatie de genootschappen zelf bepalen dat, naar analogie van het burgerlijk recht, fusieregels van toepassing zijn.

Minister **Korthals Altes**: Dat gaat mij toch wat ver omdat men daarmee de zelfstandigheid van de kerkgenootschappen, wat hun organisatie betreft, buitengewoon oprekt. Er wordt dan in feite gezegd: als zij naar een nieuwe vorm toegaan, wordt dat ook weer door een geheel eigen regeling beheerst. Toch geldt hier dat, als er sprake is van fusie, men gebruik maakt van een door de wet gegeven mogelijkheid, namelijk die van verkrijging van goederen onder algemene titel. Als dat gebeurt, moet men ook erkennen dat er van die mogelijkheid gebruik wordt gemaakt. Ik denk dan aan een fusie, waarbij het vermogen overgaat enz.

De heer Schutte heeft in dit verband nog het begrip "wet" genoemd. Voorzitter! Het gaat inderdaad om een sterk dwingend recht. Bij de vaststellingswet is, om te laten zien hoe sterk dwingend recht het wel betreft, gesproken over het verbod om mensenoffers te brengen en het verbod van polygamie. Die begrippen maken wel duidelijk dat er inderdaad aan zeer zwaarwegende dwingend-rechtelijke bepalingen is gedacht.

De heer Wolffensperger heeft aandacht gevraagd voor de vraag of

naast koop op afbetaling niet ook de persoonlijke lening een reden zou moeten vormen voor toestemming van de andere echtgenoot. Voorzitter! Daar is inderdaad veel voor te zeggen op de gronden die door de geachte afgevaardigde zijn aangevoerd. Echter, wij hadden ons voorgenomen om niet te veel in deze artikelen te veranderen. Ik heb nog eens geïnformeerd of dit punt ter zijde zou kunnen worden behandeld in het raam van de wet op het consumentenkrediet maar dat schijnt niet mogelijk te zijn. Ik denk dat wij het punt moeten aanhouden om na te gaan wat de beste gelegenheid is om hierin eventueel verandering te brengen. Vanavond is niet sterk aangedrongen op de herziening van het huwelijksvermogensrecht in ruime zin, maar die plannen zijn er toch wel. Ook het notariaat dringt daarop aan. Het lijkt mij het beste om dat in samenhang, tegelijkertijd of daarna, met Boek 4 te doen. De samenhang met het erfrecht is er natuurlijk in sterke mate. Bij die gelegenheid zou misschien bezien kunnen worden hoe huwelijksvermogensrecht en bepalingen zoals de onderwerpelijke, die daarmee toch nauw verbonden zijn, herzien zouden moeten worden.

Zo'n uitgestelde discussie geldt ook voor het probleem van schriftelijke toestemming bij de verkoop van een huis. Het probleem daarbij is dat koop op zichzelf vormvrij is. Ook het huis wordt, net als het pakje sigaretten, mondeling gekocht. Op dat ogenblik moet die toestemming er zijn. Of zij er is, blijkt veelal pas op het moment dat de notaris bezig is met het verlijden van de akte. De praktijk heeft mij destijds geleerd, dat de toestemming er zelfs dan wel eens niet blijkt te zijn.

De heer **Korthals** (VVD): Voorzitter! Ik heb ook het punt van de leningen aan de orde gesteld. Ik heb gezegd dat het argument van "ingrijpende wijziging" misschien wel eens als willekeurig naar voren wordt gebracht. De minister heeft in zijn inleidend antwoord gezegd dat het voorkomen van duidelijk verouderde regelingen een van de redenen voor verandering kan zijn. Nu zegt hij zelf dat de regelingen in verband met die leningen wel eens wat verouderd en achterhaald zouden kunnen zijn. Is dat dan geen reden om eventuele wijziging alsnog bij de behandeling van dit wetsvoorstel te betrekken?

De minister zegt naar mijn mening wel erg gemakkelijk dat koop in wezen vormvrij is en dat dit meestal mondeling gebeurt, echter bijna iedere koop van een huis zal toch gepaard gaan met de opstelling van zo'n voorlopige koopakte. Het gebeurt dan in feite meestal toch schriftelijk. Dat argument spreekt mij dus niet zo bijzonder aan.

Minister Korthals Altes: Voorzitter! Ik erken dat een koop zo spoedig mogelijk in een "voorlopige koopakte" wordt vastgelegd, maar dat is het vastleggen van de koop die tevoren al mondeling is gesloten. Ik weet wel dat de meeste makelaars zich haasten om zo snel mogelijk, voordat het getij weer verloopt, dat mondeling gegeven "ja-woord" op schrift te stellen. Dat is natuurlijk ook het moment om te proberen om die schriftelijke verklaring van de echtgenoot te krijgen.

Als het gaat om de vraag, of iets wel of niet te ingrijpend is, meen ik dat er een cesuur moet worden aangebracht voor het verschijnen van het rapport van de commissie van wijzen. Wij waren, aldus dat rapport, eigenlijk te veel geneigd om allerlei verbeteringen aan te brengen. De commissie van wijzen heeft ons voorgesteld dat daar nu eens een eind aan diende te komen, en daar leven wij nu naar.

De heer Wolffensperger (D66): Dan blijft dus de vraag of u de lening als een ingrijpende wijziging kwalificeert; dat vroeg ook de heer Korthals. Als de maatschappij zo sterk veranderd is — ik meen dat wij het daarover allen eens bleken te zijn — dat de persoonlijke lening steeds vaker gebruikt wordt, is het dan wel zo'n ingrijpende wijziging?

Minister Korthals Altes: Ik zou wel kunnen toezeggen dat wij dat probleem zullen bekijken, maar dat zou mogelijk betekenen dat wij met vrij veel maatschappelijke organisaties, met de branches over het minimumbedrag moeten spreken. Het gaat natuurlijk niet om een tientje. Dat heeft tot gevolg dat Economische Zaken zich met de aangelegenheid gaat bemoeien. Men weet hoe het gegaan is met de franchise bij de produktaansprakelijkheid. Wij hebben de termijn tot minder dan een jaar kunnen beperken, maar u moet mij niet vragen hoeveel moeite het gekost heeft om

eruit te komen en welke vage formuleringen ik de Kamer in de tussentijd heb moeten voorhouden om de zaak gaande te houden. Dat zou ik in dit opzicht niet graag herhalen. Laat ik het zo zeggen: wij zullen even polsen, hoe ingewikkeld het zou zijn om de maatschappelijke organisaties te horen, hoe verdeeld men op dit punt is. En dan zeg ik in alle eerlijkheid dat ik er, als het weer een ongelooftelijke touwtrekkerij blijkt te zullen worden, bijzonder weinig voor voel. Als blijkt dat er gemakkelijk een communis opinio te verkrijgen is, dan is het wellicht verstandig om de knoop door te hakken. In die zin zal ik er dus op terugkomen.

De heer Wolffensperger heeft ook nog gesproken over het vormvereiste van eventuele schriftelijke toestemming bij de verkoop van een woning. Daarover kan het best overleg worden gevoerd naar aanleiding van een ontwerp tot aanvulling van titel 7.1 inzake de verkoop van registergoederen.

Verder is de wijziging van de gronden voor het onder curatele stellen een belangrijk punt, dat mede bezien moet worden in het kader van het mentorschap. Ook op dit stuk is er een wetsontwerp in aantocht. Daarbij kan bekeken worden, in hoeverre naast drankmisbruik het gebruik van verdovende middelen zou moeten leiden tot hetzij onder curatele stellen, hetzij een lichtere vorm van begeleiding.

Voorzitter, de heer Wolffensperger heeft ook nog gesproken over het eerste lid van artikel 240, dat tekstueel afwijkt van de artikelen 45, 130 en 292, waarin in feite hetzelfde zou worden bepaald. Hij heeft ons hiermee inderdaad gewezen op een schoonheidsfout, die hersteld zou moeten worden. Ik weet niet of hij hiertoe een amendement wil indienen of dat hij er de voorkeur aan geeft dat wij een nota van wijziging indienen.

De heer Wolffensperger (D66): Voorzitter, mijn prestige is er niet zozeer mee gemoeid dat ik deze voor de hand liggende zin in een amendement zou willen gietsen. Ik acht de minister en zijn medewerkers daartoe zeer wel in staat.

Minister Korthals Altes: Wij zullen dan die schoonheidsfout herstellen, met dank aan de heer Wolffensperger. Dat kan dan misschien in de toelichting vermeld worden...

De heer Wolffensperger heeft ook gesproken over de omzetting van de stichting in een andere rechtsvorm dan vereniging. Voor die omzetting geldt niet lid 6 van artikel 18. In dat geval zal echter de rechter zeker bij omzetting beter opletten of aan het vermogen geen onbedoelde bestemming wordt gegeven.

De heer Wolffensperger heeft in aansluiting daarop nog een aantal vragen gesteld. Zijn eerste vraag luidde: indien thans lid 6 wordt uitgebreid tot omzetting van een stichting in het algemeen, zou het dan niet zinnig zijn om de rechtspersonen die onder titel 8 vallen, dus de nv, bv, coöperatie en onderlinge, voor te schrijven dat een wettelijke reserve wordt opgenomen ter grootte van het oorspronkelijke stichtingsvermogen?

De heer Wolffensperger (D66): Die veronderstelling volgt u dus niet.

Minister Korthals Altes: Mijn antwoord is dan "nee". Dan moet niet worden omgezet in een dergelijke rechtsvorm.

Ik kom toe aan zijn tweede vraag. Bij de behandeling van de juridische fusie is herhaaldelijk gewezen op het verband tussen de verruimde omzettingmogelijkheden volgens 17725 en de juridische fusie die in beginsel beperkt blijft tot rechtspersonen die dezelfde rechtsvorm hebben. Voor het geval een stichting met een vereniging wil fuseren, wordt aanbevolen dat de stichting zich eerst omzet in een vereniging, welke vereniging dan door fusie in een andere vereniging kan opgaan. Indien deze weg wordt gevolgd, is de vereniging die de in artikel 18, lid 6, voorgeschreven statutaire bepaling bevat, weer verdwenen. Uit de fusieregeling, zo zegt de heer Wolffensperger, is nu niet af te leiden dat de verkrijgende vereniging een overeenkomstige statutaire bepaling moet bevatten. Betekent dit niet dat het voorschrift in artikel 18, lid 6, gemakkelijk kan worden ontdoken? Mijn antwoord luidt dat het in de lijn van artikel 18, lid 6, ligt om dit niet door fusie te laten onderbreken. Van de rechter zou het een erg ruime uitleg naar de geest vergen, als wij niet zouden aanpassen. Daarom wil ik wel bezien of de leemte niet alsnog bij nota van wijziging kan worden gevuld. Ook wat dat betreft zal ik dus bezien of een nota van wijziging nuttig is.

De laatste vraag van de heer Wolffensperger in dit verband betrof het volgende punt. Er doet zich een soortgelijk probleem voor, wanneer de vereniging met de krachtens artikel 18, lid 6, voorgescreven statutaire bepaling zich omzet in een andere rechtsvorm. In de vereiste rechterlijke machtiging kon aanvankelijk een zekere waarborg worden gezien dat het oorspronkelijke stichtingsvermogen beschermd bleef. Een machtiging is echter niet meer vereist, volgens het nader gewijzigde voorstel, voor omzetting in een vereniging. Ook dit zal ik nader bezien. Daarentrent zal ik spoedig berichten.

De heer Korthals heeft gesproken over de toestemming bij de lening. Ik heb in antwoord op zijn interruptie al aangegeven wanneer onze koerswijziging is opgetreden. Die houdt namelijk verband met het advies van de commissie van wijzen. Over de schriftelijke toestemming bij koop heb ik ook al een antwoord gegeven. Over de kerkgenootschappen kom ik nu te spreken. Eerst moet ik echter een vraag van de heer Van den Berg over de veenschappen en veenpolders beantwoorden. Hij heeft gelijk: nu die uit de Grondwet zijn verdwenen, moet de aanduiding van de veenschappen en veenpolders ook uit Boek 2 verdwijnen. Dit zal alsnog gebeuren. Ik zeg hem dank voor zijn attentheid in dezen.

In verband met de wijziging van de Grondwet zijn dezer dagen ook stappen genomen — dit ligt in dezelfde sfeer — om het recht van aardhaling uit de Onteigeningswet te doen verdwijnen. Dit bezorgde mij persoonlijk enige nostalgische ogenblikken, omdat ik over het recht van aardhaling twee keer heb mogen procederen in mijn vorig bestaan. Dit is weinig advocaten gegeven en het zal hun dus ook niet meer gegeven worden!

Mevrouw **Swildens-Rozendaal** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Is de minister van plan om nu van de aardse goederen over te gaan naar de kerkgenootschappen? Ik heb een paar vraagjes gesteld, waarvan ik de indruk heb dat deze, in mijn ogen althans, nog niet geheel duidelijk beantwoord zijn.

Minister **Korthals Altes**: Ik kom nog terug op de opmerking van mevrouw Swildens over het huwelijksvermo-

gensrecht en dan kom ik op de kerkgenootschappen.

De heer Wolffensperger had nog één punt, waarop ik eerst wil ingaan: de aansprakelijkheid van de niet-handelende bestuurders van een onvolledig bevoegde vereniging. Hij heeft mij gevraagd, welke formulering nu het beste zou zijn. Ik meen dat hij de formulering heeft voorgesteld, dat niet aansprakelijk is de bestuurder die heeft geweigerd om die handeling voor zijn verantwoording te nemen. Dit zou dan tevens inhouden dat als hij naderhand van die handeling hoort, hij dan uitdrukkelijk ook nog eens zou moeten zeggen dat hij weigert om die voor zijn verantwoording te nemen. Hij weigert dus eerst om mee te doen; als hij er niet van weet, dan is hij gedisciplineerd, maar op het moment dat het hem bekend wordt, moet hij weigeren om die handeling voor zijn verantwoording te nemen.

De heer **Wolffensperger** (D66): Louter ter meerdere afbakening van de disculpatiegrond.

Minister **Korthals Altes**: Ik denk dat dit een zuivere formulering is en dat wij die ook zouden kunnen overnemen. Ik denk dat iedere vorm van vaagheid moet worden weggenomen.

Over het huwelijksvermogensrecht zou ik mevrouw Swildens in algemene zin willen zeggen, wat ik daarnet ook al even heb genoemd, namelijk dat ik niet geloof dat dit het moment is om daarin wijziging te brengen. Daarover zijn wij het, dacht ik, eens. Wel geloof ik dat het in een latere fase zou moeten. Voorts meen ik dat wij dan ook niet op dit ogenblik op bepaalde onderdelen spreken zouden moeten aanbrengen, omdat het daarvoor ook een veel te gecompliceerde materie is.

In algemene zin ben ik van mening dat het huidige systeem van de gemeenschap van goederen toch in verreweg de meeste gevallen een bevredigend stelsel is, wanneer wij ons realiseren dat ieder die van oordeel is dat een afwijkend regime moet worden gekozen, daarvoor dan een bewuste keuze moet doen en dat afwijkende regime bij de notaris kan laten ontwerpen.

De gedachte om de mondigheid van de aanstaande echtelieden tot uiting te laten komen, te accentueren, door hen allen tot een uitdrukkelijke te dwingen, spreking mij

niet zo vreselijk aan, want het gaat niet alleen om mondigheid, het gaat ook om inzicht en inzicht in de gevolgen. Om dan twee volkomen onvergelykbare artikelen ter keuze voor te leggen en te zeggen: "Als u nog wat anders wilt, gaat u maar naar de notaris," vind ik niet zo erg geschikt. Het blijkt ook in de praktijk dat in verreweg de meeste huwelijken, waar wij te maken hebben met zeer modale of submodale huwelijksvermogens, de gemeenschap van goederen toch het beste tot uiting brengt dat datgene wat verworven wordt en gezamenlijk wordt, toch de vrucht is van hetzij de gezamenlijke arbeid, hetzij de gezamenlijke spaarzaamheid. Vroeger placht altijd de ene aan de ene partner en de andere aan de ander te worden toegeschreven, maar dat klinkt niet meer zo erg geëmancipeerd in de oren, dus dat laat ik nu maar in het midden. In al die gevallen waarin er bijzondere omstandigheden zijn, hetzij doordat aansprakelijkheden bestaan wegens het drijven van een zaak, hetzij omdat er sprake is van een tweede huwelijk met voorkinderen die het nuttig maken om een afwijkend huwelijksregime te vestigen, kan de notaris voor het maatkostuum zorgen. In het algemeen geloof ik echter, dat het confectiekostuum van de gemeenschap van goederen de meesten nog niet zo slecht zit. Ik heb daar minder kritiek op gehoord dan op andere voorstellen met betrekking tot confectie.

Wat betreft de kerkgenootschappen ben ik mij ervan bewust, dat het voorstel afwijkt van de situatie die wij op dit ogenblik kennen. Dankzij het aanvaarden van het amendement van mevrouw Haas kennen wij thans een beperkte gelijkstelling tussen de kerkgenootschappen en de genootschappen op levensbeschouwelijke grondslag. Nu meen ik, dat wij toch duidelijk een verschil moeten maken — de heren Wolffensperger en Schutte deden dat en het klonk ook door in de woorden van de heer Van den Berg — tussen het standpunt dat de overheid tegenover kerkgenootschappen als organisaties inneemt en de houding die zij volgens de Grondwet heeft in te nemen tegenover de inhoud van de geloofsbelijdenis enerzijds van kerkgenootschappen en levensovertuiging van genootschappen op levensbeschouwelijke grondslag anderzijds. Bij dit laatste zal de overheid geen onder-

scheid maken; die zijn haar gelijkwaardig. Maar dat behoeft geenszins in te houden, dat de rechtspositie der organisaties ook qua juridische vormgeving gelijk zou moeten zijn. Gelijkwaardigheid en gelijkheid staan hier naast elkaar. De gelijkwaardigheid brengt niet met zich dat er een juridische gelijkheid is qua vormgeving.

Waarom niet? De organisatie van de kerkgenootschappen is ouder dan de organisatievormen die wij hebben neergelegd in Boek 2 of die voordien waren neergelegd in de Wet op de vereniging van 1855. Daarom laten de kerkgenootschappen zich niet vangen in de regelingen die wij in Boek 2 BW kennen. Omdat zij zich er niet in laten vangen, is er daarom een uitzondering gemaakt.

De heer **Van der Burg** (CDA): Dat geldt toch niet voor limitatief opgesomde kerkgenootschappen? Als er een nieuw kerkgenootschap komt, valt het toch ook onder de werking van artikel 2?

Minister **Korthals Altes**: Ja, omdat ook daarvoor geldt, dat zij beheerst worden door de achtergronden van hun opvattingen. Wij zijn dus tot de conclusie gekomen, dat wij enerzijds niet eens in staat zijn om het begrip "kerkgenootschap" heel nauw te definiëren. Daar zijn wij het ook al over eens geworden in deze kring. Het is inderdaad niet mogelijk om het begrip scherp te definiëren. Maar wij weten allemaal precies wat wij eronder verstaan en wij weten ook, dat kerkgenootschappen een organisatievorm hebben die in velerlei opzichten veelal volstrekt afwijkt van de juridische organisatievorm die wij overigens kennen bij verenigingen, stichtingen en dergelijke. Wat blijkt nu? Die situatie doet zich ten enenmale niet voor wanneer wij spreken over de genootschappen op levensbeschouwelijke grondslag. Het Humanistisch Verbond is in dit verband enkele malen genoemd. Qua organisatie is er geen enkele bepaling te vinden in de statuten en de reglementen van het Humanistisch Verbond die niet volledig past in het systeem van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek. De *raison* ontbreekt om over een uitzonderingsbepaling te spreken! De stelregel is altijd: als er sprake is van een uitzonderingsbepaling, moet deze zo eng mogelijk worden geïnterpreteerd. Men mag geen

oneigenlijke vergelijking maken. Gesteld is dat de Grondwet — wat de inhoud van het beledene en dus niet wat de organisatievorm betreft — uitgaat van gelijkstelling van kerkgenootschappen en genootschappen die op geestelijke grondslag een levensovertuiging uitdragen. In dit opzicht zijn beide genootschappen voor de wet gelijk. Wij moeten dat echter niet verwarren met de organisatievorm. Er is hiertussen wel degelijk een verschil. Op een bepaald moment werd ik geconfronteerd met een voorgesteld amendement van mevrouw Haas, aangehangen door niemand minder dan de heer Geurtsen en welwillend bejegend door de toenmalige minister van Justitie, de heer Van Agt. Ik heb mij toen afgevraagd: ben ik nu zo ver van het pad van mijn eigen politieke overtuiging afgedwaald dat ik in de diverse stukken een andere mening als de meest juiste naar voren heb gebracht?

Mevrouw **Swildens-Rozendaal** (PvdA): Ik heb u zojuist al gevraagd of ik een interruptie mocht plaatsen, mijnheer de Voorzitter. U stelde echter terecht voor om de minister even uit te laten spreken.

Minister **Korthals Altes**: Het voorstel wordt bij nader inzien niet overgenomen!

Mevrouw **Swildens-Rozendaal** (PvdA): Jawel, hoor!

Voorzitter! Ik vraag mij af wat de minister precies bedoelt. Hij zegt dat kerkgenootschappen historisch gezien niet passen in de organisatievorm, zoals bekend in het rechtspersonenrecht. Daarmee ben ik het geheel eens. In de nota naar aanleiding van het eindverslag zegt hij dat het voor verreweg de meeste kerkgenootschappen geldt. Dat impliceert, naar mijn mening, dat het niet voor alle kerkgenootschappen het geval is. Je kunt je dan afvragen welke rechtsvorm voor de andere kerkgenootschappen geldt. Op dit moment passen de andere genootschappen op geestelijke grondslag dan wel toevallig in het jasje van het rechtspersonenrecht — in de meeste gevallen zijn het stichtingen dan wel verenigingen — maar dat is toch niet per definitie noodzakelijk? Er kunnen nieuwe genootschappen worden opgericht. De minister spreekt dat niet tegen. Hij zegt dan: wij weten precies waarover wij het hebben. Wij

weten helemaal niet precies waarover wij het hebben. De definitie van kerkgenootschap wordt nogal ruim geïnterpreteerd. Het is dus niet erg duidelijk wat onder een kerkgenootschap moet worden verstaan! Je kunt niet aan de toevalligheid dat de bestaande genootschappen op levensbeschouwelijke grondslag in het jasje van het rechtspersonenrecht passen de conclusie verbinden dat Boek 2, titel 1, op die genootschappen van toepassing moet zijn. Daarmee timmer je een weg dicht: dat soort genootschappen kan zich niet op een andere basis organiseren dan het rechtspersonenrecht, zoals vorm gegeven in Boek 2, titel 1. Het is een toevallige omstandigheid dat de nu bestaande genootschappen in het rechtspersonenrecht passen. De fractie van de PvdA is van mening dat het geen uitgangspunt moet zijn. Daarmee worden extra belemmeringen opgeworpen voor eventueel nieuw op te richten genootschappen die zich niet daarin kunnen vinden. De minister geeft allerlei historische verklaringen, hetgeen voor de bestaande kerkgenootschappen terecht is. Echter, wij weten ook helemaal nog niet hoe de organisatievorm van de nieuwe kerkgenootschappen eruit zal zien. Zij hebben dan de vrijheid om hun eigen recht, zeg maar nieuw kerkrecht, te ontwikkelen. Dat is de genootschappen op levensbeschouwelijke grondslag naar het oordeel van de minister echter niet gegeven. Je kunt zeggen dat wij op basis van de Grondwet van gelijkwaardigheid spreken. Ook dan is er echter sprake van juridische ongelijkheid, terwijl de genootschappen daar op dat moment niet om vragen. Ik wil graag dat de minister hierop ingaat.

Minister **Korthals Altes**: Ik zal na deze replicerende interruptie proberen dit nog eens nader te belichten. Ik geloof toch dat er sprake is van een zekere verwarring, namelijk de gedachte dat artikel 18 rechtstreeks met de vrijheid van het belijden van godsdienst en levensovertuiging en het terrein van artikel 6 van de Grondwet zou hebben te maken. Dat blijkt duidelijk als we zien dat soms naast kerkgenootschappen, zoals die er vanouds zijn, in het kerkelijke leven verenigingen ontstaan. Het is volstrekt duidelijk dat zij ook onder het regime van Boek 2 vallen. De Vereniging van vrijzinnig hervormden en de Protestantenbond

zijn organisaties die volledig onder het regime van Boek 2 vallen. Daar is ook niets tegen. Zij zijn georganiseerd als vereniging en vallen niet onder de uitzondering. Wat onder de uitzondering valt, is een kerkelijke organisatie die zich op grond van de eigen opvatting niet organiseert en ook niet behoeft te organiseren overeenkomstig de door de overheid gegeven wetten. Daar zijn wij het ook over eens. Het huidige systeem is ook dat een kerkgenootschap zich niet behoeft te organiseren overeenkomstig de door de wetgever omschreven wetten, omdat dit een ingrijpen zou kunnen zijn in het interne leven en de interne organisatie van een kerkgenootschap. De strikte scheiding tussen kerk en staat verzet zich daartegen. De scheiding tussen kerk en staat verzet zich er echter allerminst tegen dat de rechtsvorm waarin een genootschap op levensbeschouwelijk grondslag — wij houden ons namelijk ook niet bezig met de levensbeschouwing als zodanig; dat is de grondwettelijke gelijkheid — zich organiseert, wel degelijk een rechtsvorm moet zijn die wij ook in Boek 2 aantreffen. In de praktijk is tot nog toe trouwens nooit gebleken dat daar enig bezwaar tegen is. Het Humanistisch Verbond voldoet namelijk aan die regels.

De overheid bemoeit zich ook niet met de opvattingen die leven binnen een politieke partij. Dit neemt echter niet weg dat een politieke partij zich wel degelijk dient te organiseren op grondslag van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek. Ook daar heeft de overheid wel degelijk een grote mate van afstand te nemen van de ideeën die in die politieke partij leven. De vrijheid van levensovertuiging houdt dus helemaal niet in dat de overheid, de wetgever, niets zou mogen bepalen over de organisatievorm: die is te vinden in de wet. Die geldt voor iedere vereniging. Die geldt ook voor een politieke partij. De enige groepering waarvoor die niet kan gelden, wordt gevormd door de kerkgenootschappen. Dat is voornamelijk zo, omdat zij reeds een organisatievorm kennen — in zeer veel gevallen is dit een niet democratische organisatievorm — die niet past binnen het stramen van Boek 2, dat, als wij naar verenigingen kijken, wel degelijk de democratische organisatievorm kent.

Wil men een niet-democratische organisatievorm, dan moet men grijpen naar de stichtingsvorm.

Hoewel het de bedoeling is dat je in een kerk gesticht wordt, kun je van de kerken niet verwachten dat ze allemaal de stichtingsvorm aannemen, want de kerken kennen wel degelijk inspraakvormen: deputaten, kerkeraadsleden enzovoorts, die wel degelijk invloed kunnen uitoefenen op het kerkelijk leven, zonder dat zich dit laat inpassen in verenigings- of stichtingsvorm. Vandaar dat wij moeten erkennen dat de wetgever niet bij machte is, een regime te ontwerpen dat voor die kerkgenootschappen geldt. Als dat voor bestaande kerkgenootschappen geldt, zie ik niet in dat je kunt zeggen dat aan nog niet bestaande kerkgenootschappen bij voorbaat het recht wordt ontnomen om een dergelijke organisatievorm aan te nemen. Hoe ontstaat veelal een nieuw kerkgenootschap, althans in Nederland? Nogal eens omdat er een zekere afplitsing plaatsvindt wegens bepaalde verschillen van inzicht op punten, het geloof betreffende. Welnu, dan kan men toch de groep die als nieuw kerkgenootschap ontstaat niet het recht ontzeggen, zich op dezelfde wijze te organiseren als voordien? Dit nog afgezien van de vraag of het de overheid vrijstaat, uit te maken welke van de twee groepen de rechtmatige voortzetting is van het oorspronkelijke kerkgenootschap. In veel gevallen zal men zien dat, wanneer er sprake is van een afplitsing, beide groepen zullen zeggen dat zij de rechtzinnige leer van het oorspronkelijke kerkgenootschap voortzetten. Daarmee is het conflict dus eenvoudigweg onoplosbaar.

De Voorzitter: Ik moet even ingrijpen. We zijn bezig met wetgeving. De standpunten zijn — dat geldt althans voor mij — redelijk duidelijk en nog niet overbrugd. Wij zijn gehouden, dit wetsvoorstel af te handelen. De enige verdere verhelderende methode om tot een wijziging van het voorstel te komen, is het alsnog indienen van een wijzigingsvoorstel. Het is niet gebruikelijk, maar het is mogelijk. Anders moeten de leden — als wij nog een verdere behandeling voor iedereen aanvaardbaar willen houden — door hun stemgedrag met betrekking tot de artikelen dat laten merken. Als wij ons dat gunnen, komt er nog een tweede termijn. Ik vraag de minister, zijn betoog voort te zetten.

Minister Korthals Altes: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal zelfs proberen, mijn betoog tot een eind — naar ik hoop zelfs tot een apotheose — te brengen, door terug te grijpen op hetgeen ik bezig was te zeggen voordat ik geïnterrupteerd werd. Ik zei toen dat ik wel onder de indruk was van het feit dat destijds het amendement van mevrouw Haas gloedvol was ondersteund door de heer Geurtsen. In dit wetsvoorstel is teruggegrepen op iets waarvoor een liberaal zich allerminst behoeft te generen, namelijk op het amendement dat bij de vaststelling van Boek 2 is voorgesteld door de voorzitter van de vaste commissie, de heer Oud. Hij zei: regel nu alleen dat kerkgenootschappen rechtspersoon zijn en laat de rest aan henzelf over. Dat gold alleen voor kerkgenootschappen; in zijn visie gold dat niet voor genootschappen op levensbeschouwelijke grondslag, omdat daarvoor de net door mij geschilderde ingewikkelde problematiek niet geldt.

Wat is in het algemeen de doelstelling van wetgeving? Doelstelling van wetgeving is om een regeling te treffen die geldt voor zoveel mogelijk subjecten en die een zo algemeen mogelijk strekking heeft. Als dat geen volstrekt algemene strekking kan zijn, moeten uitzonderingen worden aangebracht. Deze uitzondering moet in dit geval worden aangebracht voor kerkgenootschappen, omdat voor deze geen regeling denkbaar is die onder dit wettelijke regime past. Dat geldt dan ook alleen voor kerkgenootschappen en voor geen enkel ander genootschap, verbond, vereniging of hoe men ze ook noemen wil. Ik geloof dan met Oud dat wij de uitzondering zo beperkt mogelijk moeten doen zijn. In de praktijk is ook nooit aangetoond dat organisaties op levensbeschouwelijke grondslag in dit opzicht dezelfde behoeften zouden hebben als kerkgenootschappen. De enige zelfde behoefte die ze hebben, is dat zij de grondwettelijke gelijkheid hebben, die zij ook gekregen hebben, wanneer het gaat om de gelijke behandeling van degenen die deze levensovertuiging met elkaar delen en die gezamenlijk willen beleven, zoals de leden van kerkgenootschappen gezamenlijk het geloof willen belijden. Daar houdt dan ook de overeenstemming tussen beide op.

De **Voorzitter**: De commissie heeft eerder vastgesteld dat er behoefte is aan een tweede termijn. Wij moeten niet onderschatten de moeilijkheid om vijf over half tien om er om elf uur een punt achter te kunnen zetten. Ik zal de commissie daarbij helpen.

□

De heer **Van der Burg** (CDA): Voorzitter! Ik zal uw aansporing volgen. Ik dank de minister voor de uitvoerige beantwoording van mijn inbreng in eerste termijn. Ik heb met dankbaarheid kennis genomen van het feit dat de minister over de gecompliceerde materie van de schijnerkenningen een notitie zal opstellen en deze aan de Kamer ter kennis zal brengen en dat heden middag reeds het advies van de permanente commissie voor de burgerlijke stand inzake de schijnhuwelijken de Kamer heeft bereikt, zodat de Kamer over beide punten nader kan spreken.

De kwestie van de herroepelijke begunstiging bij levensverzekeringen. Namens de CDA-fractie merk ik op dat wij deze discussie moeten voortzetten bij titel 7.3, de schenking en op onderdelen bij titel 7.1, de koop en verkoop. Wat de CDA-fractie betreft, is daarbij de vraag aan de orde of en zo ja wanneer, de enkele aanwijzing van een herroepelijke begunstigde te kwalificeren is als een gift in de zin van artikel 88. Ik voeg eraan toe dat de mening van de hoogleraren Schordijk en Clausing in dezen wel degelijk van belang is.

Over de slapende fondsen heeft de minister enig soelaas kunnen bieden. Ik begrijp in ieder geval uit zijn betoog dat indien particuliere belanghebbenden het openbaar ministerie verzoeken om gebruik te maken van de bevoegdheden die het openbaar ministerie toegekend zijn in de wet, het openbaar ministerie handelend zal optreden.

Ten aanzien van het toezichthoudend orgaan bij alle stichtingen erkende de minister heden avond dat daaraan voordelen zijn verbonden. Ik heb in mijn inbreng in eerste termijn gesproken over uitzonderingen daarbij. Er valt dan te denken aan kleine stichtingen en familiestichtingen. De minister heeft geen concrete toezegging willen doen, maar wel gezegd dat er later bij een revisie op teruggekomen moet worden. Ik houd de minister wel voor dat bij stichtingen met een commerciële onderne-

ming, het bestuur van die stichting aan geen enkel ander orgaan verantwoording kan afleggen. Dat is bij een vereniging met een onderneming wel het geval. Daar is de ledenvergadering. Bij een stichting met een onderneming is dus geen verantwoording mogelijk.

Over het enquête-recht hebben wij kunnen vernemen dat in de zomer van 1988 de SER met een advies komt. Ik hoop dan dat spoedig de regering zal overgaan tot indiening van een wetsontwerp waarbij mede stichtingen met ondernemingen onder de werking van het enquête-recht zullen vallen.

De CDA-fractie heeft ook uit de woorden van de minister over het jaarrekeningrecht de conclusie getrokken, dat hij over het toepassen van de grondregels van het jaarrekeningrecht uit titel 8 van Boek 2 advies zal vragen aan register-accountants en ook aan de commissie vennootschapsrecht, die ik moet lezen als een commissie ter advisering van het hele rechtspersonenrecht. Ik mag hopen dat de taakomschrijving te zijner tijd ook netjes in de *Staatsalmanak* terechtkomt, opdat een ieder zal begrijpen waar het om gaat.

Ik dank de minister voor zijn toezegging ten aanzien van een vouwblad voor de stichting. Met name de verwijzing naar hetgeen het Nederlands instituut voor fondsen kan betekenen voor particulieren lijkt mij erg belangrijk. Ten aanzien van de rommelzolder van de heer Ruding en Deetman moet ik in mineur eindigen. Enerzijds zegt de minister dat de archieven bij hem op zolder liggen. Anderzijds zegt hij dat er een brand op Financiën is geweest. Vervolgens moet ik concluderen, dat hier vanavond eigenlijk dezelfde stemming heerst als bij de televisie-uitzending van 21 november 1985 rondom het AVRO-programma van Karel van der Graaf over de slapende fondsen: Er heerst duisternis ten aanzien van al die slapende fondsen. De minister citeerde, naar zijn zeggen, een Duits algemeen bekend spreekwoord. Het is in een Duits woordenboek op te zoeken of dat zo is. Wij moeten concluderen, dat de verwijzing van de CDA-fractie naar de collega's Deetman en Ruding toch niet helemaal hout snijdt, als de archieven bij deze minister op zolder liggen. Anderzijds weet de minister ook, dat er soms inschrijvingen zijn in het grootboek van Financiën. Dat is

ook niet voor iedereen toegankelijk om slapende stichtingen op te zoeken. Hier blijft een taak en werk voor speurders in slapend stichtingsland. Dat is wel zeker. Als er bij het openbaar ministerie wordt aangeklopt, dan moet het OM zijn beste beentje voorzetten.

□

De heer **Schutte** (GPV): Ik dank de minister voor zijn beantwoording. Ten aanzien van de positie van de kerkgenootschappen heb ik nog een enkele vraag. Het begrip "nauw kerkrechtelijk verband" is aan de orde geweest. Ik heb gevraagd, juist uitgaande van het feit dat je moet redeneren vanuit de vrijheid om tot zo'n verband te besluiten, of de mate van nauwheid van dat verband niet primair wordt bepaald door het recht van de kerkgenootschappen zelf. Over artikel 3.4.1.1 wil ik niet verder discussiëren wat betreft de vraag hoe het nu formeel is. Is de minister het overigens wel met mij eens, om alle onduidelijkheid voor de toekomst te vermijden, dat het aanbeveling verdient om bij fusies zoveel mogelijk expliciet te verwijzen naar het recht op fusies zoals dat in het civiele recht is opgenomen, zodat in ieder geval over de bedoelingen van partijen geen onduidelijkheid kan bestaan?

Dan nog een opmerking over de discussie van zojuist in verband met de positie van kerkgenootschappen en andere genootschappen op geestelijke grondslag. Een en ander is nauwelijks door de wetgever te beantwoorden op een voor alle gevallen bevredigende wijze, maar in concrete gevallen zal het vooral door de rechter moeten worden beantwoord. Ik heb in eerste termijn verwezen naar de jurisprudentie over de Satanskerk. In dat geval werd ook gepretendeerd dat men een kerkgenootschap zou zijn met allerlei nevenbedoelingen daarbij. De rechter is er niet ingestapt met de conclusie: "Hierbij dient dan echter wel de eis te worden gesteld, dat het om godsdienst gaat en dat de aanhangers een gestructureerde organisatie hebben". Met andere woorden, er zit een duidelijke waarborg in de jurisprudentie van de rechter, dat niet zo maar sprake is van een kerkgenootschap. Ook omgekeerd geldt dit. Als men pretendeert in belangrijke mate qua structuur vergelijkbaar te zijn met een kerkgenootschap, dan zal de rechter aan de

hand van deze algemene criteria tot een oordeel komen. Dat is een juistere vorm dan wanneer men ten aanzien van de rechtsvorm een uitspraak in de wet wil opnemen met eigenlijk een beroep op artikel 6 van de Grondwet. Dat beroep is hier niet relevant.

□

De heer **Korthals** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Met de benadering van de minister van de toestemming van de echtgenoot bij het aangaan van lening kan ik instemmen.

Vervolgens kom ik op het toch wel heel moeilijke punt van de kerkgenootschappen. De minister begint met te stellen, dat van "kerkgenootschap" eigenlijk geen definitie is te geven. Dat blijkt ook wel uit de stukken die wij hebben gehad. In het ene, de memorie van antwoord, zegt de minister het ene en in het andere, de nota naar aanleiding van het eindverslag, het andere. Doordat men geen definitie kan geven, kan er een uitbreiding komen en kunnen ook nieuwe kerkgenootschappen ontstaan. Je kunt je afvragen waarom de nieuwe kerkgenootschappen wel onder de werking van artikel 2 zouden behoren te vallen en genootschappen op geestelijke grondslag weer niet.

De minister stelt naar mijn gevoel terecht, dat de uitzondering zo beperkt mogelijk moet zijn. Wat dat betreft zou ik hem willen vragen in hoeverre hij kan verklaren, dat ook nu in artikel 2 is opgenomen: "en de lichamen waarin zij zijn verenigd". Dat is op zichzelf ook al weer een uitbreiding. Met andere woorden: de beperking die de minister voorstaat, komt er niet helemaal uit.

Het belangrijke probleem is nu in feite dat er enerzijds een uitzonderingspositie voor kerkgenootschappen zou moeten zijn en dat er aan de andere kant gelijkberechtiging zou zijn met genootschappen op geestelijke grondslag. De namen van enkele liberale staatsrechtgeleerden zijn over tafel gevlogen. De heer Geurtsen heeft bij de behandeling van het amendement-Haas-Berger een bepaald standpunt met verve verdedigd, terwijl de heer Oud al in een vroeg stadium grote wijsheid aan de dag gelegd blijkt te hebben. In welk jaar heeft de heer Oud dat gedaan?

□

De heer **Wolffensperger** (D66): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de minister voor zijn antwoord. Ik constateer dat ik het op bijna alle punten met de regering eens kan zijn.

De minister heeft over de leningen in artikel 88, lid 1, sub d, gezegd dat hij eens even wil polsen hoe dat zit. Als het zonder al te grote rimpelingen kan, overweegt hij het. Kan het niet dan met grote discussies, dan vindt hij het onverstandig het te doen. Daarmee ben ik het eens. Dat zal duidelijk zijn uit mijn inleidend betoog. Dat lijkt mij een juiste taxering van de situatie. Een praktische vraag is natuurlijk, of de vrucht van dat polsen ons bereikt voor de eindstemming in de plenaire vergadering. Ik zie ook andere punten aankomen waarop de minister nadere bezinning — ik heb zelfs "even bekijken" opgeschreven — toegezegd heeft. Het resultaat daarvan zal ons toch voor de eindstemming moeten bereiken.

Eens ben ik het ook met de opmerkingen van de minister over een tweetal door mij genoemde punten, namelijk de disculpatiegrond uit artikel 30, die voor nadere verscherping in aanmerking zou komen, en de formulering van artikel 240. Ik ben verheugd, dat de minister met mij van mening is, dat daarin wellicht een verbetering denkbaar is. Ook hiervoor geldt de vraag, of wij dat nog voor de stemming krijgen.

Op één punt heeft de minister mij zeer bepaald niet overtuigd. Het betreft mijn vraag over artikel 18, de omzetting waarbij de beperking is geschrapt. Mijn vraag was of artikel 18, lid 6, niet een beetje in de lucht is komen te hangen. Daar is namelijk de omzetting van een stichting in een vereniging als enige aan een nader vereiste onderworpen, namelijk dat in de statuten van de vereniging een zekere waarborg moet zijn opgenomen. De minister heeft mij geantwoord, dat bij de omzetting van een stichting in een andere rechtspersoon de rechterlijke machtiging van lid 4 van hetzelfde artikel een zekere waarborg in zich draagt. Dat ben ik met de minister eens. De vraag blijft waarom, als de rechterlijke machtiging van lid 4 in alle gevallen — dus ook bij de omzetting van een stichting in een vereniging — noodzakelijk is, een onderscheid wordt gemaakt in lid 6 tussen de situatie waarin een stichting wordt

omgezet in een vereniging en alle andere situaties. Ik begrijp de ratio van dat onderscheid niet.

Ik heb gevraagd of er niet een te gemakkelijke ontduikingsmogelijkheid is. De minister heeft gezegd: ik denk dat daar een leemte aanwezig is, ik zal er nog naar kijken en er in een notitie op terugkomen. Ik zou heel gelukkig zijn als de minister dit punt bij het nadere bekijken van het veronderstelde in de lucht hangen van artikel 18, zesde lid, zou willen meenemen. Hij hoeft er nu geen definitief antwoord op te geven. Ik heb het gevoel dat er iets niet helemaal klopt.

Ik heb de discussie over de kerkgenootschappen met grote belangstelling gevolgd. Ik ben er erg kort over geweest, omdat ik meende dat de zaak mij duidelijk was. Ik wil nog een vraag ter verduidelijking stellen. Het verbaast mij een beetje, dat die vraag maar heel vaag in de schriftelijke behandeling aan de orde is geweest. De vraag luidt: hoe zit het eigenlijk met positie van de islam? Is de islam in Nederland een georganiseerd kerkgenootschap? Ik denk het niet. Stel dat de islam in Nederland dat zou willen worden, zou men dan gedwongen zijn, een en ander in een civielrechtelijke rechtspersoonlijkheidsvorm te gieten of zou men kunnen zeggen: wij hanteren de oervormen voor organisatie die wij uit de Koran of onze Arabische landen halen? Ik denk dat het laatste juist is en ik hoor daarover graag de mening van de minister. Het is eigenlijk merkwaardig, dat wij over allerlei genootschappen en genootschapjes uitgebreid spreken, terwijl wij geen woord hebben gewisseld over de tweede godsdienst in ons land.

De heer **Korthals** (VVD): Ik wijs erop, dat ik hierover een vraag heb gesteld, die overigens niet door de minister is beantwoord.

De heer **Wolffensperger** (D66): Dat is mij ontgaan. Neemt u mij niet kwalijk.

□

Mevrouw **Swildens-Rozendaal** (PvdA): Voorzitter! Ik dank de minister voor zijn uitgebreide beantwoording. Ik was uiteraard een en al oor, zoals de minister een en al oor is bij de inbreng van de kant van de Kamer. Wat hij heeft gezegd naar

aanleiding van de gestelde vragen en gemaakte opmerkingen heeft mij niet geheel gerustgesteld. Hij heeft onder meer gezegd: de andere genootschappen hebben alleen gemeen dat zij hun levensbeschouwing delen, zoals de leden van kerkgenootschappen een gemeenschappelijke godsdienst delen. Dat is juist. Op grond van artikel 6 van de Grondwet wordt hen geen haarbreed in de weggelegd, natuurlijk binnen de grenzen die het Wetboek van strafrecht stelt.

Wat de organisatievorm betreft, spitst het betoog van de minister zich steeds toe op het feit dat de kerkgenootschappen historisch gegroeid zijn, ook hun organisatie, dat daarom hun organisatie niet te vangen is onder titel 1 van Boek 2 en dat bovendien het wringen van de organisatie in titel 1 van Boek 2 uit den boze is en in strijd komt met de gedachten over scheiding van kerk en staat. Mijn fractie is het daarmee eens.

Ik wil nogmaals beklemtonen dat die andere genootschappen toevallig passen in het rechtspersonenrecht.

Minister Korthals Altes: Mag ik even vragen waarom dat toeval zou zijn?

Mevrouw Swildens-Rozendaal (PvdA): Omdat je tevoren niet weet welke nieuwe genootschappen ontstaan en zich anders willen organiseren dan, als de minister die mogelijkheid niet schept, nu binnen titel 1 van Boek 2 valt.

Minister Korthals Altes: Het interessante is dat het Humanistisch Verbond ouder is dan Boek 2.

Mevrouw Swildens-Rozendaal (PvdA): Als ik spreek over nieuwe genootschappen behoeft ik niet alleen te doelen op het Humanistisch Verbond. De tijd staat niet stil; stromingen, nieuwe gedachten en ideeën ook niet. Ik kan mij voorstellen dat er genootschappen zijn of ontstaan die, wat betreft de organisatie, er de voorkeur aan geven om niet onder het rechtspersonenrecht zoals aangegeven in titel 1 van Boek 2 te vallen. Wat is er nu op tegen om de bijzondere positie te creëren zoals die al geldt voor de kerkgenootschappen? Dat betekent helemaal niet dat men genooddakt is om zich op een andere wijze te organiseren. Men kan vrijwillig de rechtsvorm

kieszen waarop nu titel 1 van Boek 2 van toepassing is. Hetzelfde geldt toch ook voor kerkgenootschappen in die zin dat lid 2 van artikel 2 aan de orde is? Dit houdt in dat het BW van overeenkomstige toepassing is en dat dit geoorloofd is, voor zover een en ander te verenigen is met het statuut van de kerkgenootschappen en met de aard van de onderlinge verhoudingen. Als regelend recht zou men titel 1 van Boek 2 van toepassing kunnen verklaren op die genootschappen en daarmee zouden zij niet gedwongen worden om onder de algemene bepalingen van Boek 2 te vallen. In de praktijk zal er zeker sprake zijn van een soepele gang van zaken omdat in veel gevallen Boek 2, titel 1, van toepassing is. In elk geval worden de organisaties bij de door mij bepleite gang van zaken niet gedwongen tot een bepaalde keuze in de sfeer van de rechtspersonen.

De heer Van den Berg (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de minister voor zijn heldere beantwoording. Ik was ingenomen met wat hij stelde over het handhaven van de gemeenschap van goederen als primair wettelijk systeem. Minder gerustgesteld ben ik over wat hij vervolgens zei over wat ons in de toekomst wellicht te wachten staat op het terrein van het huwelijksgoederenrecht.

Wat de positie van de kerkgenootschappen betreft, moet ik constateren dat de visies van de minister en mijn fractie op het terrein van de scheiding van kerk en staat uiteenlopen. Ik verwachtte ook niet dat die visies vandaag dichter bij elkaar zouden komen. Toch kunnen wij ons met de voorstellen inzake de plaats van de kerkgenootschappen in Boek 2, titel 1, wel verenigen. Ik wijs er overigens op — ik denk ook even aan de discussie die zojuist werd gehouden over de Islam enz. — dat naar ons oordeel het begrip "kerk" toch moet worden gerelateerd aan de Bijbelse grondnoties over het wezen van kerk.

De heer Schutte (GPV): In het BW of alleen in algemene zin?

De heer Van den Berg (SGP): Primair in algemene zin maar naar onze overtuiging ook, als het zou kunnen, in het BW. Ik besef echter dat dit vandaag niet de realiteit is.

Voorzitter! De minister sprak over de wellicht niet democratische grondstructuren van de kerkelijke regering. Ik wijs hem erop dat het gereformeerd kerkrecht van oudsher in zekere zin een zeer democratisch karakter draagt. Calvijn had namelijk over de kerkregering opvattingen die toch wel onder het begrip "democratisch" kunnen vallen. Ik denk daarbij aan de wijze van verkiezing van kerkraadsleden. Het is goed, hierop even te wijzen ook al staat het buiten de discussie van vanavond. Natuurlijk zou de minister kunnen zeggen dat de opvattingen van Calvijn over het begrip "democratie" anders waren dan die van de minister. Dat is juist, maar dat is een andere zaak.

De Voorzitter: Als het buiten het debat van vanavond staat, zal ik de minister ook niet toestaan om hierop te antwoorden.

De heer Van den Berg (SGP): Ik had toch even behoefte aan deze historische correctie.

Voorzitter! Nogmaals, wij kunnen instemmen met de positie van de kerkgenootschappen zoals die in de voorstellen is weergegeven. Wij vinden het ook juridisch juist dat hier de speciale positie van de kerkgenootschappen in artikel 2 vastligt en dat dit niet ook geldt voor de positie van genootschappen op geestelijke grondslag. Die kunnen ook onder de huidige burgerrechtelijke vormen vallen.

Ten slotte dank ik de minister voor diens toezegging inzake de aanpassing van artikel 1 van Boek 2 inzake veenschappen en veenpolders.

Minister Korthals Altes: Voorzitter! De heer Van der Burg heeft nog eens gesproken over de raad van toezicht bij de stichting. Hij heeft gezegd dat er bij verenigingen en vennootschappen toch veel meer sprake is van toezichtmogelijkheden en dergelijke. Dat is op zichzelf juist, maar ik moet er toch op wijzen dat de stichting per definitie een ondemocratische organisatievorm is, terwijl de vereniging per definitie een democratische organisatievorm is.

De heer Van der Burg (CDA): Voorzitter! Als we in ons recht toestaan — ik heb gewezen op de grote aantallen van de laatste jaren — dat stichtingen ondernemingen

mogen drijven, ook zelfs met meer dan 500 werknemers, dan is het de vraag of het in de structuur van ons rechtspersonenrecht een goede zaak is dat het bestuur van een dergelijke onderneming aan niemand, aan geen enkel ander orgaan binnen die rechtspersoon, verantwoording moet afleggen. Dat is de vraag.

Minister Korthals Altes: Die vraag is inherent aan de figuur van de stichting als ondernemingsorganisatievorm. Dat neemt niet weg dat, als er aan de stichting een onderneming is verbonden, de medezeggenschapsstructuren van de factor arbeid naar mijn mening wel aan hun trekken behoren te komen. In feite is dat ook het geval, want de Wet op de ondernemingsraden is daarop van toepassing. Aan dat element is dus voldaan. Het is de vraag of je daarin moet inbreken, waarmee je de stichting toch eigenlijk deformeert, op grond van het feit dat zij een onderneming drijft. Ik zal eens kijken of de Commissie vennootschapsrecht daarover geraadpleegd kan worden, maar mocht dat tot gevolg hebben dat de commissie te kennen geeft dat zij zich liever uitsluitend met het vennootschapsrecht bezighoudt en niet met de rechtspersonen, dan bekruipt mij enige aarzeling. Ik zal dan eerst kijken of ik een zodanige omschrijving in de staatsalmanak kan krijgen, dat de heer Van der Burg daarover in ieder geval te spreken is. Ik heb hem al toegezegd dat in de uit te geven folder op het nut van het NIF zal worden gewezen.

Ik heb erop gezinspeeld dat de archieven van de vroegere departementen van de Eredienst, de rooms-katholieke en de hervormde Erediensten, zijn overgegaan naar Justitie. Dat betekent niet dat ook alle archieven met betrekking tot stichtingen en dergelijke zijn overgegaan, al weet ik dat niet zeker. In ieder geval geldt het niet voor die van het ministerie van Onderwijs. Voornamelijk de protocollaire bemoeiingen die destijds verbonden waren aan de departementen van de Eredienst, zijn overgegaan naar Justitie. U ziet dat onder andere ieder jaar bij de lintjesregen, wanneer de minister van Justitie zich in zeer belangrijke mate meer bezighoudt met de voormalige bemoeiingen met de eredienst, als het gaat om aantallen onderscheidingen, dan dat

de zegeningen zich uitstrekken tot juridisch Nederland. Zo is dat!

Dan kom ik tot de bespreking van de zogenaamde slapende stichtingen. Mij is gevraagd of ik wil bevorderen dat het Openbaar Ministerie haar beste beentje voor wil zetten, indien er een beroep op wordt gedaan. Ik weet niet wat in dit verband het beste beentje van het Openbaar Ministerie is. Dat ligt waarschijnlijk op strafrechtelijk gebied, terwijl we nu civielrechtelijk bezig zijn. Ik zal in elk geval proberen om enige belangstelling voor dit punt te wekken, omdat ik de ongerustheid van de heer Van der Burg, die stelt dat het Openbaar Ministerie dit niet als een van de taken met de hoogste prioriteit zal beschouwen, wel enigszins aanvoel. En zolang wij ons nog zeer sterk moeten concentreren op bestrijding of beheersing van de criminaliteit, zal het nog wel even zo blijven, maar wij zullen bezien wat er op het punt van zo'n taakuitbreiding gedaan kan worden.

De heer Schutte heeft gevraagd of "een nauw kerkrechtelijk verband" niet in feite wordt bepaald door dat kerkelijke verband zelf. Op die vraag kan ik alleen maar een bevestigend antwoord geven; dat is de consequentie van de weg die wij kiezen.

Verder ben ik inderdaad van mening dat men, als bij de fusie van kerkgenootschappen de weg van de juridische fusie wordt gekozen, dan ook zoveel mogelijk expliciet moet verwijzen naar de wettelijke regels die men daarbij volgt.

Wanneer is er sprake van een kerkgenootschap en wanneer niet? Die vraag wordt inderdaad in laatste instantie beantwoord door de rechter. Dus als er een gezelschap is dat zich ten onrechte "kerk" noemt, zoals de Satanskerk in Amsterdam, dan is het de rechter die bepaalt dat er in zo'n geval ten onrechte een beroep op de status van kerkgenootschap is gedaan.

De heer Korthals is het eens met hetgeen ik heb aangegeven met betrekking tot de toestemming van echtgenoten. Verder heeft ook hij opnieuw over de kerkgenootschappen gesproken. Hij vroeg of nieuwe kerkgenootschappen ook onder dit begrip vallen. Dat is zeker het geval. Het geldt bijvoorbeeld ook voor een eventueel Boeddhistisch kerkgenootschap. Ik meen dat de heer Wolfensperger in dit verband ook de Islam noemde. Wij moeten er, anders dan de heer Van den Berg zegt, inder-

daad van uitgaan dat het begrip niet gebonden is aan de christelijke kerk als zodanig, maar dat juist ook bepaalde onderdelen van de Islam en bij voorbeeld Boeddhistische groeperingen hieronder vallen, voor zover ze in Nederland georganiseerd zijn. Een ander punt is dat wij spreken van "kerkgenootschappen en de lichamen waarin zij zijn verenigd". Dat laatste is geen uitbreiding, maar vormt het spiegelbeeld van de onderdelen. Een synode en een classis vormen "lichamen waarin kerkgenootschappen kunnen zijn verenigd". En om een voorbeeld te geven dat mij persoonlijk beter bekend is: remonstranten zijn landelijk verenigd in de remonstrantse broederschap, en daarnaast zijn er de remonstrantse gemeenten. De raad van kerken zie ik daarentegen niet als een kerkgenootschap. Er bleek in eerste termijn ook communis opinio over te zijn dat de raad van kerken een organisatievorm is die als zodanig geen kerkgenootschap is.

De heer **Schutte** (GPV): Voorzitter, ik wil dat standpunt best verdedigen, maar in de schriftelijke voorbereiding is er een ander standpunt naar voren gekomen, ook van de minister.

Minister Korthals Altes: Wel, de raad van kerken presenteert zichzelf als een kerkgenootschap. Wij hebben dit in de schriftelijke voorbereiding een beetje in het midden gelaten, maar daartoe uitgedaagd zeg ik dat ik van mening ben dat de raad van kerken een organisatie is die als zodanig niet de status van kerkgenootschap heeft.

De heer **Schutte** (GPV): Ook niet de status van "orgaan waarin kerken zijn verenigd", de nieuwe formulering?

Minister Korthals Altes: De "lichamen waarin zij zijn verenigd" zijn het spiegelbeeld van de onderdelen, zoals de gemeenten tegenover de broederschap, de hervormde gemeenten tegenover de hervormde kerk.

De heer **Schutte** (GPV): Dat zijn zelfstandige onderdelen.

Minister Korthals Altes: Er zijn ook kerkgenootschappen waarbij het omgekeerd is, waarbij de plaatselijke gemeente het kerkgenootschap is. Die zijn dan weer verenigd. Die

hebben in de systematiek van de wet ook rechtspersoonlijkheid.

De heer **Schutte** (GPV): Wij zitten nu heen en weer te filosoferen. In de stukken zijn vrij duidelijke uitspraken gedaan. Als de minister tot een andere conclusie komt dan in de stukken, wil hij dat dan schriftelijk aan de Kamer mededelen? Ik ben bang dat wij onduidelijkheid scheppen tijdens deze discussie.

Minister **Korthals Altes**: Er zijn in de stukken geen andere mededelingen dan deze gedaan. In de memorie van toelichting is al medegedeeld, dat de Raad van Kerken niet moet worden gezien als een lichaam waarin kerkgenootschappen zijn verenigd.

De **Voorzitter**: Heeft een en ander betrekking op teksten van het wetsvoorstel?

De heer **Schutte** (GPV): Op de directe toepassing van de wetstekst.

De **Voorzitter**: Neem mij niet kwalijk dat ik het vraag. Als dat het geval is, heb ik het ook graag op papier voor de stemming.

Minister **Korthals Altes**: Dan is nog het voorstel gedaan om het op nieuwe kerkgenootschappen wel en op oude niet toe te passen. Ik heb in eerste termijn al gezegd dat dit onderscheid moeilijk kan worden gemaakt. Er kunnen kerkgenootschappen van buiten komen die ook al ouder zijn. Ik heb de islam en de boeddhistische godsdienst genoemd. Ook binnen de van ouds bekende Nederlandse kerkgenootschappen kennen wij van tijd tot tijd het verschijnsel van de afsplitsing. Beide delen zullen veelal pretenderen, de leer van het oorspronkelijke kerkgenootschap voort te zetten en uit te dragen. Dan kun je dus moeilijk zeggen dat beide kennelijk nieuwe kerkgenootschappen zijn geworden en dus plotseling in het stramien van Boek 2 moeten vallen.

Mevrouw **Swildens-Rozendaal** (PvdA): Nieuwe kerkgenootschappen zullen vaak een uitsplitsing zijn van een oud kerkgenootschap. Zij kunnen ook uit een fusie voortvloeien. Maar neem nu het verschijnsel van de Bhagwan. Nu loopt het niet meer zo goed, maar ik kan mij voorstellen...

Minister **Korthals Altes**: Die is nu misschien rijp om kerkgenootschap te worden.

Mevrouw **Swildens-Rozendaal** (PvdA): Welke status heeft nu een Bhagwan in de opinie van de minister? Als het wordt georganiseerd zoals de vorige keer, moeten wij het dan beschouwen als een nieuwe vorm van een kerkgenootschap of valt dat erbuiten? Nu wij toch met die definitie aan het stoeien zijn, is het toch wel aardig om het oordeel van de minister over zulke verschijnselen te horen.

Minister **Korthals Altes**: Dan moet ik toch een teleurstellende uitspraak doen. De wetgever moet zich juist onthouden van alle mogelijke casuïstische uitspraken. Als wij dat gaan doen, komen wij nergens. Dat is nu juist de taak van de rechter. Die moet ik de rechter niet proberen te ontnemen.

Mevrouw **Swildens-Rozendaal** (PvdA): Hoe moeten zij zich dan organiseren voordat de rechter een uitspraak heeft gedaan, als zij zich moeten houden aan titel 1 van Boek 2?

De heer **Korthals** (VVD): Nu komt steeds naar voren dat dit maar moet worden overgelaten aan de rechter. Er is toch ook wat voor te zeggen, om als de wetgever een bepaalde functie geeft aan kerkgenootschappen, dat hij de definitie daarvan ook ter hand moet nemen. Ik begrijp wel dat het moeilijk is, maar wanneer zulke onduidelijkheden ontstaan, is er misschien des te meer reden voor de wetgever om dit nader te definiëren en om het niet over te laten aan de Bhagwan of de rechter.

De **Voorzitter**: Ik vind dit toch een betrekkelijk laat stadium voor een lid van deze commissie om dat naar voren te brengen.

De heer **Korthals** (VVD): Dan wijs ik toch op mijn eerste termijn. Daar is niet op gereageerd. Toen heb ik gezegd: Hoe zit het nu? Wat verstaat de regering onder gemeenschappelijke religieuze beleving of bezinning? Is de indruk juist dat een joods of islamitisch genootschap onder deze typering valt en bij voorbeeld een humanistisch genootschap niet? Ik heb deze vragen heel nadrukkelijk in eerste termijn gesteld. In tweede

termijn is de heer Wolffensperger mij bijgevallen.

Minister **Korthals Altes**: Ik heb ook in tweede termijn een antwoord gegeven. Ik heb toen niet de joodse, maar wel de islamitische en boeddhistische gemeenschap genoemd. Dat antwoord was volstrekt duidelijk. Als wij nu gaan praten over sekten en dergelijke, herhalen wij de discussie die wij verleden jaar september aan de hand van het onderzoek van de heer Witteveen hebben gevoerd. Toen is daarover uitvoerig gesproken. Ik geloof niet dat wij er verstandig aan doen, in verband met de vaststelling van deze invoeringswet die discussie te gaan ophalen.

Wat in elk geval wel onder kerkgenootschappen moet worden verstaan, is, dacht ik, volstrekt duidelijk. Wat er in elk geval niet onder moet worden verstaan, is ook volstrekt duidelijk. En dat er dan grensgebieden zijn die wij plegen aan te duiden met sekten en dergelijke, waar keuzen gemaakt moeten worden — dat is iets wat inherent is aan al dit soort van definitieproblemen op een terrein dat zo vrij is als iets maar vrij kan zijn, omdat het te maken heeft met de vrije menselijke geest, die daar tot allerlei gedachten komt.

Wanneer het gaat om een gezamenlijke godsverering, dan spreken wij over kerkgenootschappen. Dat is volstrekt duidelijk. En wanneer er dan verschijnselen zijn waarbij er twijfel mogelijk kan zijn, dan beslist in die twijfel niet de wetgever, maar dan beslist in die twijfel de rechter. Dat is niet een afschuiven, maar dat is zo bij iedere grensafbakening. Bovendien gaat dit in zoverre langs de discussie heen, dat het ook niet tot een oplossing komt door de levensbeschouwelijke genootschappen nu wel of niet aan een zelfde regime te onderwerpen als de kerken en deze dezelfde vrijheid te geven als de kerkgenootschappen. Daarmee lossen wij het probleem niet op. Het tegendeel is eerder waar.

Daarmee zou ik toch nog eens een waarschuwend woord willen laten horen aan het adres van diegenen die toch blijken te voelen voor andere dan systematische gronden — wij spreken hier over de systematische organisatie van deze lichamen — en die op grond van artikel 6 van de Grondwet aan de genootschappen op levensbeschouwelijke grondslag

die zelfde vrijheid willen geven als aan de kerkgenootschappen, hoewel die genootschappen tot nog toe nooit de behoefte hebben gevoeld om zich anders te organiseren dan overeenkomstig de regels zoals die naderhand in Boek 2 zijn neergelegd. Ik wijs op de vrijmetselarij, ik wijs nogmaals op het Humanistisch Verbond. Want nu was het nog zo dat de rechter zich een oordeel kon vormen over de vraag of de Kerk van satan moest worden beschouwd als een kerkgenootschap, ja of nee. Maar voor de rechter lijkt het mij wat minder eenvoudig om, wanneer men zich niet de "Kerk van satan", maar het "Verbond van satan op levensbeschouwelijke grondslag" noemt, te bepalen hoe hij daar tegenover moet staan. Dan mist hij het aansluitingspunt bij die – ik geef het toe – niet sluitende definitie, zij het dat het toch wel een voor ons redelijk omlijnd begrip betreft van wat wel en wat niet onder een kerkgenootschap moet worden verstaan. Ik zou daar nogmaals een keer voor willen waarschuwen.

De Voorzitter: Ik ben collega Korthals blijkbaar een uitleg verschuldigd van de uitdrukking "in een laat stadium". Ik bedoel niet een laat stadium in dit debat, maar ik bedoel een laat stadium in de hele voorbereiding hiervan. Kijk, de voorzitter van een UCV is ervoor verantwoordelijk dat het werk dat ter tafel ligt, samen met de commissie wordt gedaan. Dit sluit aan op wat ik daarnet zei over het indienen van een amendement. Ik moet nog een beetje wennen aan de sfeer van deze commissie en dat zal wederzijds zijn. Wij moeten proberen tot teksten te komen vanavond.

Minister Korthals Altes: Mijnheer de Voorzitter! Ik moet zeggen dat het mij verdriet, dat ik nog niet iedereen heb kunnen geruststellen met betrekking tot het verschil dat ik toch in organisatorisch opzicht zie, wanneer wij spreken over kerkgenootschappen enerzijds en genootschappen op levensbeschouwelijke grondslag anderzijds. Er is bij de kerkgenootschappen wel de duidelijke behoefte om zich niet te organiseren overeenkomstig de mogelijkheden die Boek 2 biedt, omdat men al veel eerder georganiseerd was op andere wijze. Die behoefte is bij de genootschappen op geestelijke grondslag die wij kennen, nooit gebleken. Ik noemde de Vrijmetsela-

ren en het Humanistisch Verbond. Mocht in de toekomst een levensbeschouwelijk verbond worden opgericht dat het systeem van Boek 2 dusdanig knellend vindt, dat men daarin zijn levensbeschouwing niet op de juiste wijze en in de volledige vrijheid die artikel 6 nog altijd biedt, kan beleven, lijkt mij dat het op dat ogenblik is aan het genootschap om zich met een petitie tot de wetgever te richten om een uitzondering te maken. Tot op dit ogenblik is nooit gebleken, dat die behoefte aan een uitzondering bestaat. En dat is iets wat voor de kerkgenootschappen wel geldt. Ik geef de heer Van den Berg graag toe, dat er natuurlijk in een aantal kerkgenootschappen wel degelijk heel duidelijke democratische organisatievormen zijn, maar dat zijn dan toch wel heel andere dan die welke wij terug vinden in het verenigingsrecht. Dat heb ik enerzijds bedoeld. Anderzijds – maar ik weet, dat dit niet de kerk is waartoe de heer Van den Berg zich aangetrokken voelt – zijn er ook kerken die heel duidelijk een strikt hiërarchische en niet democratische vorm kennen. En dat is bij voorbeeld de kerk van Rome.

Voorzitter! Ik ben de heer Wolffensperger nog een antwoord schuldig op zijn vraag over artikel 18. Ik meen, dat er geen tegenstelling in zit. Bij de omzetting van een stichting in een vereniging kunnen de doelstellingen in de vereniging exact dezelfde blijven. Dat kan nu eenmaal niet bij de omzetting in een vennootschap of in een co-operatieve vereniging of een onderlinge. Wij hebben op een aantal punten een nadere verduidelijking toegezegd. Mocht de heer Wolffensperger of ik de behoefte voelen aan een nadere verduidelijking hierover, dan zullen wij die gaarne geven. Ik meen overigens wel, dat wij ons zelf een duidelijke tijdslimiet moeten stellen. Als ik moet polsen bij de financieringswereld en bij Economische Zaken over grenzen, die gesteld zouden moeten worden bij de toestemming voor persoonlijke leningen en dat te lang gaat duren, dan raken wij in vertraging. Wij moeten ernaar streven, dat alle informatie zo tijdig voor het kerstreces is verschaft, dat deze Kamer voor de aanvang van het kerstreces hierover kan stemmen.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De Voorzitter: Voordat wij tot de artikelsgewijze behandeling overgaan, wil ik vastgesteld hebben op welke concrete punten de minister nog teksten zal leveren aan de commissie.

Minister Korthals Altes: Op de artikelen 240, 18, 1 – de verenigingen – en artikel 30.

De Voorzitter: Ik wil overgaan tot de artikelsgewijze behandeling, maar dat behoeft weinig lijden te geven. Artikel 89 van het reglement van orde bepaalt namelijk: "daarna worden een voor een de afzonderlijke artikelen en de beweegreden in behandeling genomen. De Kamer kan echter besluiten bepaalde artikelen tegelijk te bespreken."

Ik stel aan de orde alle artikelen van dit wetsvoorstel.

De heer Korthals (VVD): Voorzitter! Bij de beschouwingen zijn de artikelen eigenlijk integraal besproken. Wij hebben dan ook geen behoefte meer aan behandeling van de artikelen.

De Voorzitter: Neen, maar ik heb er behoefte aan om het reglement van orde na te leven. Daarom stel ik de artikelen aan de orde. Ik stel echter vast dat de heer Korthals en de minister afzien van het woord.

De heer Wolffensperger (D66): Ook ik zie af van het woord, Voorzitter, maar ik constateer met toenemende vrees dat wij het in alle vorige UCV's fout hebben gedaan. Ik hoop dan ook dat de besluitvorming rechtsgeldig is. Niet in deze commissievergadering, maar in de andere, Voorzitter!

De Voorzitter: Als ik zeg dat ik nog wat moet wennen aan de sfeer, wil dat helemaal niet zeggen dat de commissie fout is in dezen!

De heer Wolffensperger (D66): In de vorige UCV's hebben wij het niet anders gedaan, vandaar de verwarring aan het begin!

De Voorzitter: Het hangt af van de ervaring van de vergadervoorzitter! Hiermee zijn wij gekomen aan het einde van deze vergadering.

Minister Korthals Altes: Voorzitter! Ik moet er nog op attenderen dat er een nota van wijziging met betrek-

Korthals Altes

king tot artikel 35 moet zijn aangekomen bij de Kamer.

De **Voorzitter**: Dat is genoteerd!

Sluiting 22.25 uur.

—